8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 1

8. STROKOVNI POSVET

DELO IN SOCIALNA VARNOST ZA LJUDI Z DOWNOVIM SINDROMOM

(ali drugimi motnjami v duševnem razvoju)

STROKOVNO GRADIVO

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 2

8. STROKOVNI POSVET O ŽIVLJENJU Z DOWNOVIM SINDROMOM : DELO IN SOCIALNA VARNOST

Strokovno gradivo – zbornik posveta

Pripravljalni odbor: Valerija Bužan, Stanka Grubešič, Alenka Šelih (predsednica)

Urednici: Valerija Bužan, Alenka Šelih

Lektorica: Marinka Milenković

Prevod iz nemškega jezika (prispevek Core Halder) Alenka Šelih

Izdajatelj: Društvo Downov sindrom Slovenija

Oblikovanje in tisk: Forma 1

Naklada: 150 izvodov

Prvi natis

Društvo Downov sindrom Slovenija, Ljubljana 2016

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 3

VSEBINA

Dr. Alenka Šelih - Predgovor 5

Mag. Irena Žagar- OBVEZNOSTI, KI IZHAJAJO IZ MEDNARODNIH PRAVNIH KONVENCIJ IN DOMAČE ZAKONODAJE 7

Dragica Bac - ZAKON O SOCIALNEM VKLJUČEVANJU IN NJEGOVA USODA 16

mag. Jasna Kofol- ŽELVA d.o.o.- RAZNOLIKOST DELOVNIH PROGRAMOV IN MOŽNOST PREHODOV 22

mag. Jasmina Breznik- IZZIVI VKLJUČEVANJA OSEB Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU V DELO 30

Dr. Valerija Bužan- DRUGA VIOLINA 36

mag. Marko Strle - MODRA KAVA 45

Irena Nose - CENTER JANEZA LEVCA 51

Irena Borštnik in dr. Katja Vadnal - KONCEPT PREIZKUŠANJA MODELA SOCIALNIH STORITEV ZA OSEBE Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU KOT DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH V SLOVENIJI 56

Svetina Peter- ZAVOD GRUNT 63

Vesna Vehovec in Alenka Žnidarič - DRUŠTVO VERJAMEM VATE IN NAŠA TRGOVINICA 72

Halder Cora- POLOŽAJ LJUDI Z DOWNOVIM SINDROMOM GLEDE DELA IN ZAPOSLITVE V NEMČIJI 75

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 5

PREDGOVOR

Društvo downov sindrom Slovenija je od leta 2008, ko je še kot sekcija v okviru društva Sožitje Ljubljana začelo prirejati vsakoletne posvete o »življenju z downovim sindromom«, vsako leto pripravilo en tak posvet. Posveti obravnavajo probleme ljudi s to posebnostjo, pa tudi vseh ostalih ljudi s motnjo v duševnem razvoju.

Tako v letu 2016 prirejamo že 8. posvet o »življenju z downovim sindromom »- tokrat o temi dela in socialne varnosti za ljudi s tem sindromom.

Ljudi z downovim sindromom (DS) uvrščamo v širšo skupino ljudi z motnjami v duševnem razvoju; njihov delež v tej populaciji dosega približno 20%; tolikšen delež pa si gotovo zasluži tudi podrobnejšo obravnavo. Poleg njihovega deleža zahteva posebno obravnavo tudi dejstvo, da je danes znanje o tej skupini ljudi mnogo večje kot je bilo pred nekaj desetletji in je zato prav, da ga obravnavamo posebej. Znanje o motnjah v duševnem razvoju in o posameznih vidikih življenja ljudi s takšno motnjo je danes tolikšno, da zahteva specializirano znanje in specializirano obravnavanje, še zlasti če gre za tako veliko skupino ljudi z motnjami, kot je prav skupina ljudi z downovim sindromom.

V svetu obstajajo specializirana združenja, nacionalna, regionalna in svetovna, ki se posvečajo problematiki ljudi z downovim sindromom. Obstajajo specializirane ustanove, ki se ukvarjajo z njihovim obravnavanjem; vrsta strokovnjakov se ukvarja z vprašanji, značilnimi za to skupino ljudi zato, da bi njihovo obravnavanje na vseh področjih življenja izboljšali s ciljem, da bi bilo življenje teh ljudi bolj smiselno, bogatejše in prijetnejše. Gre pa tudi za to, da se mi, ti. "normalni" naučimo bolje živeti in sobivati z njimi in za to, da najdemo v njihovem žitju in bitju kvaliteto tudi zase. Sprejemati drugačne postaja v današnjem svetu, ki je tako raznolik, prav za prav vsakodnevna naloga in nuja.

Tema letošnjega posveta se nanaša na področje, ki je bilo med vsemi, ki se nanašajo na življenje ljudi s DS (ali drugo motnjo v duševnem razvoju), doslej deležna še najmanj pozornosti. Nova spoznanja o sposobnostih teh ljudi, o možnostih, ki so jim vendarle – ob ustrezni podpori –odprte, pa tudi novi, vključujoči pogledi na njihovo bivanje v družbi, postavljajo tudi njihovo morebitno delo (ali celo določeno vrsto zaposlitve) v novo luč. Danes so v tujini znani primeri, ko ljudje z DS (ali drugo motnjo) opravljajo določen poklic; izjemoma beremo o posamezniku, ki je celo zaključil srednjo ali visokošolsko izobrazbo. Povsod v razvitem svetu pa obstajajo poskusi, da bi jim odprli pot v delo hkrati z drugimi ljudmi in jih tako bolje vključili v družbo.

Večina odraslih ljudi z DS (ali drugo motnjo) danes čas preživlja v različnih oblikah

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 6

zaščitenega okolja – pa naj bodo to varstveno-delovni centri pri nas, delavnice v Nemčiji ali podobne ustanove drugje po Evropi. Povsod pa se tudi pojavljajo poskusi drugačne organizacije dela za to skupino ljudi ob hkratnem iskanju poti za zagotavljanje njihove socialne varnosti.

Na posvetu, ki je pred nami, smo skušali zbrati nekatere dileme položaja teh ljudi v Sloveniji; predstaviti pravne obveznosti, ki jih je država prevzela z ratifikacijo mednarodno pravnih dokumentov; možnosti pravnega urejanja statusa te skupine ljudi; tradicionalne oblike njihovega dela in nove nastajajoče, ki skušajo biti bolj vključujoče kot tiste, ki so danes prevladujoče. Predstavili bomo tudi nekaj tujih izkušenj – iz Nemčije, ki je – tako se zdi – bolj tradicionalna in Italije, ki pogumneje išče pot večje vključenosti ljudi z DS in drugih ljudi z motnjo v duševnem razvoju v odprte oblike dela.

Upamo,da bomo s tem posvetom in gradivom, ki ga spremlja, odprli vsaj kakšno možnost novega pogleda na delo in položaj te skupine ljudi; morda celo pripravili podlago za spremembe v organizaciji njihovega položaja, ko odrastejo in se morajo na nek način vključiti med odrasle.

Ob zaključku priprav za posvet, ki je pred nami, se želim zahvaliti obema članicama pripravljalnega odbora dr. Valeriji Bužan in Stanki Grubešič za delo, ki sta ga pri tem opravili, za zamisli in predloge, ki sta jih podali in ki se odslikavajo tudi v programa posveta. Moja zahvala gre tudi vsem predavateljicam in predavateljem, ki so se ljubeznivo odzvali našemu vabilu za sodelovanje, nekateri med njimi pa so se tudi odrekli (skromni) nagradi za opravljeno delo. Prav tako se zahvaljujem drugim strokovnim sodelavkam in lektorici, ki so vsak na svoj način prispevale k izvedbi posveta.

Ljubljana, november 2016

Dr. Alenka Šelih, predsednica
Društva Downov sindrom Slovenija

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 7

Mag. Irena Žagar
Magistrica pravnih znanosti, vrhovna sodnica, Vrhovno sodišče RS

OBVEZNOSTI, KI IZHAJAJO IZ MEDNARODNIH PRAVNIH KONVENCIJ IN DOMAČE ZAKONODAJE

POVZETEK:
V Ustavi RS je od leta 2004 invalidnost navedena kot okoliščina, ki ne dopušča diskriminacije, poudarjena je pravica do enakosti pred zakonom. Slovenija je sprejela več predpisov, s katerimi se je zavezala, da bo spoštovala prepoved diskriminacije invalidnosti na vseh področjih človekovega življenja. Vsi ti predpisi zasledujejo cilj, da se v čim večji meri izpolni temeljni namen Konvencije o pravicah invalidov, to je spodbujajo in varujejo invalide ter jim zagotavljajo polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in svoboščin ter spodbujajo spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva. V to skupino so vključene tudi osebe z downovim sindromom oz. drugimi motnjami v duševnem razvoju. Zato tudi zanje veljajo vse pravice, ki so zagotovljene drugim invalidom, prav tako tudi vsi ukrepi, ki naj bi izboljšali njihove možnosti za človeka dostojno življenje in delo v odrasli dobi. Ob zavedanju družbe glede teh problemov in neurejenih vprašanj vedno bolj postaja aktualna Mednarodna organizacija dela in njeni dokumenti in tudi pravo socialne varnosti Evropske Unije. Do sprejema dokumentov teh organizacij je bila invalidnost predvsem problem posameznika in njegove družine, ni pa se namenjalo pozornosti invalidove socialne vključenosti v življenje in delo, v skladu z njegovimi zmožnostmi in zmožnostmi družbe.
Prispevek podaja pregled mednarodnih aktov in predpisov naše države, ki urejajo pravico invalidov do dela in do socialne varnosti. Opozarja tudi na težave pri uresničevanju teh pravic.

Ključne besede: osebe z motnjami v duševnem razvoju, definicija invalida, prepoved diskriminacije, možnosti za delo, socialna vključenost, pravica do socialne varnosti

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 8

1. UVOD

Naše življenje in življenje naših bližnjih je v začetku nepopisan list. Kaj nam bo prinesel današnji, jutrišnji in naslednji dan, ne vemo. Življenje nas pa postavlja v številne različne situacije, nalaga nam obveznosti in odgovornosti. Ena od takih situacij je tudi bolezen otroka ali bližnje osebe, kar v družino prinese velike spremembe. Spremenijo se naša pričakovanja in iščemo pot, kako najbolje premostiti nastalo situacijo. Zavedanje o tem, da smo različni, je še vedno premajhno, žal se največkrat poveča, ko se sami, družina in bližnja okolica soočimo z drugačnostjo. Prav ta okoliščina terja najprej od staršev in nato od vseh, da si čim bolj prizadevamo, da otrok zraste, da dobi vso potrebno pomoč in da se kot odrasla oseba čim prej in čim bolje vključi v družbo. Da je to naloga vseh, potrjujejo številni dokumenti, ki urejajo vključevanje oseb z downovim sindromom (DS) in oseb z motnjami v duševnem razvoju (MDR) na različna področja našega življenja, saj gre za kronično stanje, ki traja vse življenje in ga ni mogoče pozdraviti ali spremeniti.

2. DOKUMENTI ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

Temeljni dokument Organizacije združenih narodov (OZN) je Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ki je univerzalna deklaracija, saj za vse ljudi določa osnovne človekove pravice. Za vključevanje v družbo, za zagotavljanje možnosti za življenje, sta pomembna 22. in 23. člen, ki določata, da ima vsakdo pravico do dela in do proste izbire zaposlitve in s tem do pravičnega plačila. Enako ali morda še bolj pomembna pa je pravica do socialne varnosti in ureditev pravic, nepogrešljivih za dostojanstvo in razvoj osebnosti posameznika. Omeniti velja še Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki določa, da države pogodbenice priznavajo vsakomur pravico do socialne varnosti.

Prvi pravno zavezujoč dokument o pravicah invalidov je Konvencija o pravicah invalidov (KPI), katere namen je spodbujati, varovati in zagotavljati invalidom polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujati spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva. Daje tudi odgovor na vprašanje, kdo je oseba, ki uživa to varstvo. Določa, da so invalidi osebe z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi in senzoričnimi okvarami, ki jih lahko omejujejo, tako da ne morejo enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi. Hkrati pa KPI prepoveduje diskriminacijo zaradi invalidnosti z namenom, da se ne bi zmanjšala ali izničila enakopravna priznavanja, uživanja ali uresničevanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali kakem drugem področju. Da bi do-

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 9

segle ta cilj, morajo države članice sprejeti ustrezne ukrepe. To velja tudi za področje dela in zaposlovanja. Naloga posamezne države je, da invalidom zagotovi možnost za preživljanje s svobodno izbranim ali sprejetim delom na trgu dela in v delovnem okolju, ki je odprto, vključujoče in njim dostopno. Poleg tega je dolžnost države, da invalidom omogoči ustrezno življenjsko raven, to je ustrezno prehrano, oblačila, stanovanje. Navedeno konvencijo je Slovenija ratificirala leta 2008. Nadzor nad njenim izvajanjem je zaupan Odboru za pravice invalidov, ki obravnava poročila držav članic.
Naslednji dokument, ki ureja varstvo invalidov, je **Deklaracija o pravicah duševno prizadetih oseb,** sprejela jo je Generalna skupščina OZN. Skladno z njo mora država zagotoviti pogoje, ki invalidom omogočajo maksimalni razvoj njihovih sposobnosti.

3. KONVENCIJE MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA

Za ureditev socialne varnosti, povezane s področjem dela in zaposlovanja ter obravnave invalidov, je pomembna zlasti **Konvencija št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti.** Ta konvencija določa minimalne pravice do denarnih dajatev, s katerimi se nadomešča izpad plače oz. dohodka v primeru, ko delavec ni zmožen pridobivati dohodka. Taki okoliščini sta tudi brezposelnost in invalidnost. Druga pomembna konvencija je **Konvencija št. 159 o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov.** Cilj konvencije je, da bi države članice ob upoštevanju razmer na svojem območju uresničevale in prilagajale svojo politiko. Opredeljuje pa tudi pojem invalida – osebo, katere možnosti, da si zagotovi in obdrži ustrezno zaposlitev in da napreduje v njej, so bistveno zmanjšane zaradi telesne ali duševne prizadetosti. Konvencija poudarja tudi poklicno rehabilitacijo, ki naj bi bila dosegljiva vsem invalidom, da se izboljša možnost za njihovo zaposlovanje na odprtem trgu dela ter da politika temelji na načelu enakih možnosti. S posebnimi ukrepi pa je potrebno doseči dejansko enakost, možnost in obravnavanje invalidnih in drugih delavcev. Ti ukrepi se ne smejo šteti za pozitivno diskriminacijo.
Prezreti tudi ne gre vseh drugih konvencij Mednarodne organizacije dela, ki poleg drugih zasledujejo cilj: zagotavljati enake možnosti in enake obravnave ter določati standarde, povezane z različnimi vidiki področij dela in socialne varnosti[1].

[1] *Konvencija št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih, 1958*
Konvencija št. 122 o politiki zaposlovanja, 1964

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 10

4. AKTI SVETA EVROPE

Temeljna listina Sveta Evrope je **Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin** (EKČP), ki jo je leta 1994 ratificirala tudi Slovenija. EKČP opredeljuje človekove pravice, katerih varstvo oz. nadzor zagotavlja Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourgu. Z vidika enake obravnave vseh je pomemben njen 14. člen, ki prepoveduje kakršnokoli diskriminacijo. Invalidnost posebej ni omenjena, je pa zajeta s pojmom „druge okoliščine". EKČP dopolnjuje **Evropska socialna listina** (ESL), ki vsebuje 31 ekonomskih in socialnih pravic. Slovenija je v celoti ratificirala spremenjeno ESL leta 1999. Listina ureja pravice, ki se nanašajo na zaposlovanje, (pravica do dela, do poklicnega usmerjanja in usposabljanja, enake pravice pri zaposlovanju) in na socialno varstvo (pravica do zdravstvenega varstva in pravica do socialne varnosti). ESL zagotavlja pravice invalidnih oseb do samostojnosti, vključevanja v družbo in do sodelovanja v življenju in skupnosti. Naloga držav članic je, da periodično poročajo o izvajanju določb listine. Poročilo pregleda Evropski odbor za socialne pravice, ki lahko izda državi članici priporočilo za ustrezno izvajanje listine. Dokument, ki prav tako poudarja načelo enakih možnosti in obravnavanja ter vključevanje invalidnih oseb v družbo, je **Priporočilo št. (2006)5**[2], ki poudarja, da je zaposlitev ključni element socialne vključenosti in ekonomske neodvisnosti.

5. AKTI EVROPSKE UNIJE

V Evropski uniji poudarjajo svobodo gibanja stvari, oseb, storitev in kapitala in zato je potrebno oblikovati pravila, s katerimi je omogočeno ohranjanje pravic delavcev in njihovih družinskih članov iz socialne varnosti pri prehajanju med državami članicami. To področje ureja Uredba (ES) 883/2004. Pravila koordinacije določajo, katera država članica mora na podlagi svoje zakonodaje zagotoviti dajatev iz socialne varnosti ob nastopu zavarovalnega primera. Za urejanje pravic invalidnih oseb je pomembnejša Direktiva 2000/78/ES o vzpostavitvi splošnega okvirja za enako obravnavanje pri zaposlitvi in poklicih, ki prav tako zahteva odpravo vsakršne diskriminacije na podlagi invalidnosti in postavlja zahtevo za enako obravnavanje na področju zaposlitve in dela. Pomembno vlogo pri spoštovanju in pravilni uporabi sprejetih dokumentov ima tudi Sodišče Evropskih skupnosti, ki je do sedaj obravnavalo nekaj primerov diskriminacije invalidov.[3]

[2] *o akcijskem planu Sveta Evrope za podporo pravic in polne participacije invalidnih oseb v družbi*

[3] *C-13/05, C-335/, C-337/11C-303/06 11*

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 11

6. UREDITEV PRAVIC IN OBVEZNOSTI INVALIDOV V SLOVENIJI IN UKREPI ZA NJIHOVO URESNIČEVANJE

6.1. Ustava R Slovenije

Načelo socialne države, zapisano v 2. čl. Ustave RS[4], nalaga državi obveznost, da upošteva socialne pravice posameznikov oz. posameznih skupin prebivalstva. V skladu s tem načelom je država dolžna z aktivnimi ukrepi vsakomur zagotoviti možnosti za dostojno življenje. Načelo socialne države je, kolikor se nanaša na socialne pravice invalidov kot ene izmed ogroženih skupin prebivalcev, izpeljano v 52. členu Ustave, ki v prvem odstavku zagotavlja invalidom varstvo ter usposabljanje za delo v skladu z zakonom. Drugi in tretji odstavek navedene ustavne določbe še posebej poudarjata pravico otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih oseb do izobraževanja ter usposabljanja za dejavno življenje v družbi, kar naj se financira iz javnih sredstev. Pravica do posebnega varstva invalidov kot posebna človekova pravica je pravica pozitivnega statusa, s katero se je država zavezala voditi aktivno invalidsko politiko in v njenem okviru sprejeti različne ukrepe, ki naj izboljšajo položaj invalidov.

6.2. Zakoni s področja urejanja dela in zagotavljanja socialne varnosti

6.2.1. Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb in njihova socialna varnost

Konkretizacijo ustavnih načel in v ustavi določenih človekovih pravic predstavljajo zakoni, ki urejajo pravice s področja dela in socialne varnosti. Najstarejši med njimi je Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (ZDVDTP)[5], ki ureja oblike družbenega varstva zmerno, težje in težko duševno ter najtežje telesno prizadetih oseb. Ta skupina rabi za samostojno življenje posebno skrb, saj ni sposobna delati z normalnim delovnim tempom in daljše časovno obdobje in si s tem zagotoviti sredstva za samostojno življenje. Poleg posebnih oblik družbenega varstva (varstva v splošnih ali posebnih socialnih zavodih in v drugi družini) imajo invalidi pravico do nadomestila za invalidnost, ki jo pridobijo ob starosti 18 let, in dodatka za tujo pomoč in nego, pravici se ne izključujeta. Glede zagotavljanja socialne varnosti je treba opozoriti na novelo Zakona o zakonski zvezi

[4] *Uradni list RS, št. 33/91-I s spremembami*
[5] *Uradni list RS, št. 41/83 s spremembami*

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 12

in družinskih razmerjih (ZZZDR-C)[6], ki je staršem odvzela breme preživljanja nepreskrbljenega otroka z motnjo v razvoju po njegovi polnoletnosti oz. po 26. letu in odločbo Ustavnega sodišča RS[7]. Socialna varnost pa je tem osebam zagotovljena tudi s pravico do družinske pokojnine[8] in v obliki varstvenega dodatka[9], če je ugotovljeno, da so osebe trajno nezaposljive oz. trajno nezmožne za delo, ob izpolnjevanju dohodkovnih pogojev. Polnoletna oseba s težko motnjo v duševnem razvoju, ki potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjski opravil, ima pravico do izbire družinskega pomočnika[10].

6.2.2. Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov

Drug pomemben zakon, ki posega na urejanje vprašanj invalidov, je Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)[11], ki ureja pravico do zaposlitvene rehabilitacije in nekatera vprašanja zaposlovanja invalidov, hkrati pa določa tudi ukrepe in spodbude za njihovo zaposlovanje ter način njihovega financiranja. Zakon je bil sprejet z namenom, da se poveča zaposljivost invalidov in vzpostavijo pogoji za njihovo enakovredno udeležbo na trgu dela. Podaja tudi definicijo invalida. To je oseba, ki pridobi status invalida po tem zakonu ali po drugih predpisih, in oseba, pri kateri so z odločbo pristojnega organa ugotovljene trajne posledice telesne ali duševne okvare ali bolezni in ima zato bistveno manjše možnosti, da se zaposli ali ohrani zaposlitev ali v zaposlitvi napreduje. Temu je namenjena zaposlitvena rehabilitacija. V primeru, da se v postopku ugotovi, da posameznik zaradi invalidnosti ni zaposljiv, ali da se lahko zaposli le v zaščitni ali podporni zaposlitvi, izda odločbo zavod za zaposlovanje. Za zaščitno zaposlitev gre v primeru, ko posameznik ni zaposljiv na običajnem delovnem mestu, lahko pa se zaposli na prilagojenem delovnem mestu. Ta mesta zagotavljajo predvsem zaposlitveni centri, lahko pa tudi invalidska podjetja. Kot zaščitna zaposlitev šteje tudi opravljanje dela invalida na domu. Zaščitno zaposlitev izvajajo zaposlitveni centri, ki so organizacije posebnega pomena in imajo zato priznane določene olajšave in invalidska podjetja. Za podporno zaposlitev pa gre, kadar se posameznik zaposli na delovnem mestu v običajnem delovnem okolju s strokovno in tehnično podporo invalidu, delodajalcu in delovnemu okolju. Za to delo pa mora biti usposobljen, motiviran, izdelan mora biti

[6] Uradni list RS, št. 16/04
[7] U-I-11/07-45
[8] 57. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Uradni list RS, št. 96/2012 s spremembami
[9] 7. člen Zakona o socialno varstvenih prejemkih, Uradni list RS, št. 61/2010 s spremembami
[10] 18.a člen Zakona o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 54/92 s spremembami
[11] Uradni list RS, št. 63/04 s spremembami

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 13

individualni načrt in podano soglasje delodajalca za prilagoditev delovnega okolja in delovnega mesta. V obeh primerih invalid sklene z delodajalcem pogodbo o zaposlitvi. Ob tem pa je treba opozoriti, da oseba, ki ima status invalida in pravico do invalidnine, ki ni časovno omejena, z vstopom v delovno razmerje to pravico izgubi. Predpisi ne dajejo možnosti prehajanja iz enega statusa v drugega. Zakon določa še programe socialne vključenosti, ki so namenjeni podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti, vanje se vključujejo invalidi, ki niso zaposljivi, tudi osebe z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Te programe izvajajo izvajalci, ki jih izbere pristojno ministrstvo z javnim razpisom, financirajo pa se iz proračuna Republike Slovenije.
Določen je tudi t.i. kvotni sistem, ki nalaga delodajalcem, pri katerih je zaposleno najmanj 20 delavcev, da zaposlijo tudi določeno število invalidov. Zakon določa tako pozitivne kot negativne spodbude (npr. subvencije plač invalidom, plačilo stroškov prilagoditve delovnih mest, oprostitev plačila prispevka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).

6.2.3. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov

Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI)[12] prav tako zagotavlja preprečevanje in odpravljanje diskriminacije na podlagi invalidnosti in določa enake možnosti na vseh področjih življenja. Tudi ta zakon opredeljuje invalidnost, in sicer opredeljuje invalide kot osebe z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi in senzoričnimi okvarami ter motnjami v duševnem razvoju, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi. Za zagotovitev ciljev so predvideni ukrepi, in sicer je dana možnost, da invalid dobi tehnične pripomočke za premagovanje komunikacijskih ovir. Taki ukrepi so še: vzpostavitev klicnega centra, urejen dostop do kulturnih dobrin, javnega prevoza, načina prebivanja, do obveščenosti, dostop do vključujočega izobraževanja in enakopravno sodelovanje v vseh postopkih.

7. AKCIJSKI PROGRAM ZA INVALIDE 2014-2021

Za uresničevanje ciljev oz. izvrševanje ukrepov, ki jih določa ZIMI, je ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo, dolžno pripraviti Akcijski program za invalide[13] in izdelati letna poročila. Prvi takšen program je bil pripravljen za obdobje 2007-2013, drugi pa za obdobje 2014-2021. Priprava programa temelji predvsem na KPI in Izbirnem protokolu h

[12] *Uradni list RS, št. 94/2010*
[13] *http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/akcijski_program_za_invalide_api/*

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 14

KPI. Pripravljeno je bilo tudi že Poročilo o njegovem uresničevanju v letu 2015. Iz slednjega je mogoče razbrati, da potekajo dogovarjanja o tem, kako izpeljati začrtane cilje in ukrepe. Konkretnih rezultatov še ni. Posebna skrb je namenjena reševanju oseb z MDR, ker zaradi pomanjkanja prostora v varstveno delovnih centrih, niso vključene v socialne programe. Uvedeno je praktično usposabljanje dijakov v državni upravi. Iz poročila je razbrati, da so bile v letu 2015 izvedene številne aktivnosti, predvsem na področju zaposlitvene rehabilitacije in socialne vključenosti. Šlo je za izvajanje projektnih aktivnosti, izvajali so se raziskovalni programi, pripravljena so bila strokovna srečanja, izobraževali so se strokovni delavci, vzpostavljen je bil informacijski sistem v podjetjih, ki zaposlujejo invalide. Tudi pri izvajanju projektov so zaposlili na novo več invalidov. Za boljše rezultate je treba povečati število rehabilitacijskih svetovalcev, skrajšati čakalne dobe za vključitev v storitve zaposlitvene rehabilitacije ter razširiti mrežo delodajalcev, ki bi omogočala usposabljanje brezposelnih invalidov. Prav tako bi bilo treba povečati število zaposlenih invalidov, invalidnim dijakom in študentom pa omogočiti opravljanje prakse oz. pripravništva.

Glede finančne in socialne varnosti je v poročilu posebej izpostavljena revščina, ki postaja vse bolj pereč problem, saj imajo invalidi oz. njihove družine zaradi invalidnosti družinskega člana pogosto dodatne stroške.

8. ZAKLJUČEK

Gotovo se vsi strinjamo, da bi morale imeti osebe z DS in MDR enake pravice kot vsi ostali v družbi na vseh področjih. Pravice naj bi upoštevale njihove zmožnosti, saj imajo ti invalidi običajno dober dolgoročni spomin, odvisni pa so od določene rutine, medtem ko se gibalno ovirane osebe srečujejo z drugimi ovirami. Problem je razpršena zakonodaja, prav tako pa ni poenotenega ocenjevanja invalidnih oseb oz. niso izdelani kriteriji. Zagotoviti je treba dovolj možnosti za vključenost v socialne programe tistim osebam z MDR, ki se ne uspejo zaposliti, hkrati pa ponuditi dovolj sredstev za preživljanje in s tem zmanjšati njihovo odvisnost od socialnih pomoči. Na področju dela in zaposlovanja je treba izboljšati zaposljivost invalidov in jih čim prej vključiti v eno od aktivnih oblik obravnave. Prizadevati si je treba za spremembo predpisov, da invalidi, ki se uspejo zaposliti v podporni ali drugi zaposlitvi, ne izgubijo za stalno nadomestila za invalidnost in družinske pokojnine, te pravice naj bi jim v času zaposlitve mirovale.

Naloga za prihodnost je tudi ustrezno poenotiti in uskladiti denarne prejemke in druge storitve z vrsto in stopnjo invalidnosti ter poiskati rešitve glede zagotavljanja dohodka in

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 15

socialne varnosti osebam, ki skrbijo za invalide. Zagotoviti je treba tudi enak položaj tistim, ki so v institucionalnem varstvu v primerjavi z drugimi, ki živijo sami ali v družini.

LITERATURA IN VIRI

- *Ustava RS, Uradni list RS, št. 33/91-I s spremembami*
- *Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, Uradni list RS, št. 41/83 s spremembami*
- *Novela C Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Uradni list RS, št. 16/04*
- *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Uradni list RS, št. 96/2012 s spremembami*
- *Zakon o socialno varstvenih prejemkih, Uradni list RS, št. 61/2010 s spremembami*
- *Zakon o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 54/92 s spremembami*
- *Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, Uradni list RS, št. 63/04 s spremembami*
- *Zakon o izenačevanju možnosti invalidov, Uradni list RS, št. 94/2010 s spremembo*
- *Akcijski program za invalide, http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/akcijski_program_za_invalide_api/*

Odločba Ustavnega sodišča RS, št U-I-11/07-45 z dne 13. 12. 2

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 16

Dragica Bac

ZAKON O SOCIALNEM VKLJUČEVANJU IN NJEGOVA USODA

UVOD

Slovenija je pravna in socialna država, v kateri se zavedamo, da morata gospodarski in socialni razvoj hoditi z roko v roki, zato posebno pozornost namenjamo temu, da invalidom zagotavljamo enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Raziskovalci, tudi slovenski (na primer v raziskavah o pregledu ureditve družbenega varstva oseb z motnjami v duševnem razvoju v državah EU ter analiza stanja v RS za potrebe prenove zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, ki jo je leta 2009 izvedel Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo ali o uporabi mednarodne klasifikacije funkcioniranja, invalidnosti in zdravja ter stanja in trendov na področju vključujočega bivanja, ki ju je leta 2009 izvedla Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami), ugotavljajo, da so osebe z motnjami v duševnem razvoju pogosto med najbolj stigmatiziranimi in se srečujejo z velikimi ovirami pri uresničevanju osnovnih človekovih pravic. Tako velja izpostaviti vsaj izobraževanje, delo in zaposlovanje, bivanje v ustanovah, podporne storitve za samostojno življenje in revščino.

Poleg zgoraj omenjenega razloga za sprejem novega zakona o socialnem vključevanju, ki bo nadomestil Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (v nadaljevanju: ZDVDTP), velja izpostaviti tudi odločbo Ustavnega sodišča RS iz leta 2007, da ZDVDTP ni v skladu z Ustavo. Ustavno sodišče v 18. odstavku obrazložitve pojasnjuje, da ima »zakonodajalec pri urejanju invalidskega varstva široko polje proste presoje. Vendar zakonodajalčeva normativna dejavnost kljub temu ni povsem neomejena. Vsaka človekova pravica ima namreč svoje ustavno zagotovljeno jedro, v katerega zakonodajalec ne sme poseči«. Ko gre za invalide, je po oceni Ustavnega sodišča treba izhajati iz namena ureditve posebnih pravic invalidov – Ustavno sodišče v istem odstavku pojasnjuje, da je »namen takšne posebne ureditve … lahko le v tem, da se invalidom poleg splošnih pravic zagotavljajo še dodatne, posebne pravice, ki so utemeljene prav v posebnih osebnih okoliščinah invalidov, zaradi katerih so prikrajšani pri uživanju določenih dobrin ali jim je oteženo uresničevanje določenih pravic. Posebna ustavna ureditev varstva invalidov je

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 17

namreč posledica spoznanja, da so za zagotovitev enakih dejanskih možnosti in njihovo enako obravnavanje potrebni tudi aktivni ukrepi, ki naj odpravijo, premostijo ali vsaj zmanjšajo ovire za njihovo neodvisno življenje ter za enakopravno vključitev v družbo in delo«. V nadaljevanju nato ustavno sodišče še poudari, da »je z vidika ustavnih zahtev bistveno, ali država obravnavani skupini invalidov z vsemi razpoložljivimi ukrepi socialnega varstva zagotavlja osnovno preživetje, potrebno za zagotovitev njihovega osebnega dostojanstva« (26. odstavek obrazložitve).

ZAKAJ NOVI ZAKON

Temeljni namen, zaradi katerega je treba sprejeti zakon o socialnem vključevanju, je torej odpraviti razvojne neprilagojenosti veljavne ureditve, na katere so v tridesetih letih veljavnosti ZDVDTP opozarjali tako uporabniki invalidi kakor tudi njihove reprezentativne organizacije, strokovna javnost in Ustavno sodišče. Z uveljavitvijo pravic oziroma podpor iz novega zakona o socialnem vključevanju ter z drugimi ukrepi družbe na področju izobraževanja, zdravja, kulture, dostopnosti, samoorganiziranja ipd. Slovenija tudi implementira Konvencijo o pravicah invalidov, ki jo je ratificirala leta 2008.

Ravno tako se bodo na ta način izpolnili cilji Akcijskega programa za invalide 2014-2021, ki ga je Vlada RS sprejela 9. januarja 2014 in ki med drugimi določa, da naj bi država sprejela tudi naslednje ukrepe:

- zagotavljanje možnosti invalidom, da samostojno izbirajo obliko svojega bivanja ter kje in s kom bodo živeli;
- zagotavljanje možnosti, da se osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju vključujejo v vse ravni Posebnega programa vzgoje in izobraževanja (tudi na ravni usposabljanja za življenje in delo);
- vzpostavljanje sistema, ki bo omogočal prehod invalida iz statusa uživalca socialnih pravic v status iskalca zaposlitve ali zaposlene osebe in nazaj;
- zagotavljanje primernega minimalnega denarnega prejemka invalidom, ki živijo v ustanovi in nimajo lastnih dohodkov;
- zagotavljanje posebno ranljivim skupinam invalidov, npr. invalidnim ženskam, starejšim in težjim invalidom, dostop do mehanizmov za večanje socialne varnosti in zmanjšanje tveganja revščine;
- zagotavljanje programov in storitev za pomoč invalidom in njihovo samopomoč glede odkrivanja, razreševanja in preprečevanja nasilja nad njimi;

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 18

- zagotoviti zgodnje odkrivanje in celovito zgodnjo obravnavo otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin s posebnim poudarkom na mobilnih oblikah pomoči, ki omogočajo, da otrok ostane v družini.

OCENA STANJA

V Sloveniji je približno 160.000 invalidov – vključno z otroki s posebnimi potrebami – ki imajo z odločbo pristojnega organa priznan status invalida. To je med 8% in 9% vsega prebivalstva. Med invalidi prevladujejo osebe s statusom delovnega invalida (pribl. 85% vseh invalidov), invalidov s statusom po ZDVDTP pa je približno 7.600 oziroma 5% vseh invalidov. Ob tem velja opozoriti, da je v Sloveniji še okvirno vsaj 5% prebivalstva z »dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi« (1. člen Konvencije o pravicah invalidov), pa zato, ker ne izpolnjujejo zakonskih pogojev, nimajo priznanega statusa invalida in na tej osnovi različnih pravic.
V letu 2014 je bilo v proračunu Republike Slovenije 28 mio eur za izvajanje ZDVDTP- za izplačevanje nadomestila za invalidnost, dodatka za tujo nego in pomoč ter zdravstveno zavarovanje, za potrebe storitev vodenja, varstva in dela pod posebnimi pogoji pa 25,5 mio eur. Poleg tega je bilo za gradnjo novih in obnavljanje obstoječih objektov zagotovljenih še 1,8 mio eur.
Potreb po vključevanju v storitev vodenja, varstva in dela pod posebnimi pogoji in institucionalnega varstva je bistveno več, kot pa je bilo v preteklosti možnosti zanje. To potrjujejo tudi številke iz Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013 – 2020, kjer je na primer za vodenje in varstvo pod posebnimi pogoji navedeno, da je bilo leta 2011 vključenih 3.098 uporabnikov, cilj pa je do leta 2020 vključiti okvirno 4.200 uporabnikov.

TEMELJNA NAČELA, NA KATERIH NAJ BI TEMLJIL NOVI ZAKON

Pravice, ki naj bi jih invalidi lahko uveljavljali na podlagi novega zakona, temeljijo na načelih, zapisanih v Konvenciji o pravicah invalidov:

- spoštovanje prirojenega dostojanstva, osebne samostojnosti, ki vključuje svobodo izbire, in neodvisnost posameznikov;
- nediskriminacija;
- polno in učinkovito sodelovanje in vključenost v družbo;
- spoštovanje različnosti in sprejemanje invalidov kot dela človekove raznolikosti in humanosti;

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 19

- enakost možnosti;
- dostopnost;
- enake možnosti za moške in ženske;
- spoštovanje razvojnih sposobnosti invalidnih otrok ter spoštovanje pravice invalidnih otrok do ohranitve njihove identitete« (3. člen)

In tudi na naslednjih načelih:
- celovitost podpor,
- individualizirani pristop,
- interdisciplinarnost in
- aktivni vlogi upravičencev.

Našteta načela nalagajo državi obvezo, da si prizadeva ustvariti pogoje, na podlagi katerih bo invalidom dejansko zagotovljena pravice iz Konvencije o pravicah invalidov do:
- ustrezne življenjske ravni (28. člen),
- možnosti izbire stalnega bivališča (19. člen),
- doseganja in ohranjanja največje mogoče samostojnosti in polne telesne, duševne, socialne in poklicne sposobnosti ter polne vključenosti in sodelovanja na vseh življenjskih področjih (26. člen),
- dela v okolju, ki je odprto, vključujoče in dostopno (27. člen),
- socialnega varstva, primernega institucionalnega varstva in programov za zmanjševanje revščine za starejše invalide (28. člen).

OSNOVNA VSEBINA NOVEGA ZAKONA

Rešitve, ki bodo zapisane v novem zakonu, bi se morale nanašati na:
- uveljavljanje pravice do denarnega nadomestila, kjer naj bi se pri določitvi višine upoštevale tudi »posebne okoliščine« (oz. dodatne potrebe/stroški, ki jih imajo upravičenci zaradi invalidnosti), kot priporoča v svoji odločitvi Ustavno sodišče;
- spremenjeno višino dodatka za pomoč in postrežbo, v kolikor ne bo potreba po pomoči druge osebe urejena v predpisu o zagotavljanju osebne asistence;
- možnosti uveljavljanja dodatnih podpornih storitev, kot na primer usposabljanja mladostnikov za samostojno življenje, vseživljenjskega učenja, ohranjanja socialne vključenosti za starejše, podpor pri sprejemanju odločitev (zagovorništvo) in
- možnost zaposlitve oziroma prehoda iz 'sociale' na trg dela.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 20

SKLEP

V sklepnem delu velja najprej nameniti nekaj besed ureditvi tega področja v drugih državah. Za pripravo predloga novega zakona je bil narejen posnetek stanja v nekaterih državah članicah EU. Poudariti velja, da so vse te države na strukturni ravni naredile konceptualni premik od tradicionalnega sistema zagotavljanja finančnih podpor k zagotavljanju človekovih pravic. Politike držav tako temeljijo na konceptualnih izhodiščih, kot so nediskriminacija, enake možnosti, integracija in neodvisno življenje. Ta konceptualna izhodišča urejajo vsa področja življenja (zaposlovanje, izobraževanje, bivanje, javni prevoz itd.) praviloma v več področnih zakonih in ne le v enem zakonu, ki bi v celoti določal položaj invalidov. Ob tem pa vendarle velja še dodati, da izbrane države največ pozornosti in spodbud namenjajo področju zaposlovanja invalidov. Ravno zaposlovanje omogoča največ priložnosti za enake možnosti (lasten zaslužek, finančna neodvisnost, večja družbena neodvisnost ipd.). Drugo, tradicionalno področje podpor invalidom pa so finančne podpore v obliki invalidnin, ipd.

Nadalje velja povedati, da ministrstvo pripravlja predlog zakona že vsaj 6 let. Bile so oblikovane delovne skupine, spisani so bili osnutki itd. Osnovne vsebine novega zakona so poznane, narejeni so tudi izračuni finančnih posledic – pričakujemo lahko, da bo zakon vendarle sprejet v bližnji prihodnosti. Ob tem pa se je treba zavedati, da s sprejemom tega zakona ne bodo rešene vse odprte teme, kot so na primer zgodnja obravnava, inkluzivno izobraževanje, potrebni tehnični pripomočki, rehabilitacija ipd. To so teme, ki jih moramo reševati vzporedno in so ravno tako pomembne za kakovost življenja invalida in njegove družine.

To, da predlog zakona še ni spisan, pa seveda ne pomeni, da si na ministrstvu ne prizadevamo za izboljšanje položaja oseb z motnjami v duševnem razvoju. Povečalo se je število vključitev v varstveno delovne centre, pripravljajo se podlage za 'integrirano zaposlovanje', v okviru evropskih sredstev bo spodbujana deinstitucionalizacija in socialna aktivacija itd. Zato vendarle lahko to kratko razmišljanje o zakonu o socialnem vključevanju sklenemo pozitivno, s trditvijo, zapisano v prvem stavku- Slovenija ostaja socialna država, zato pozornost namenjamo tudi zagotavljanju enakopravnega uživanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin invalidov.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 21

VIRI:

Akcijski program za invalide 2014-2021.
http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7326/ (29. 9. 2016)

Konvencija o pravicah invalidov (2008), Uradni list RS-MP, št. 10/08

Odločba o ugotovitvi, da 123. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Zakon o socialnem varstvu in Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih niso v neskladju z Ustavo ter o ugotovitvi, da je Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb v neskladju z Ustavo (2007), Ustavno sodišče, št. U-I-11/07-45, 13. 12. 2007

Pregled ureditve družbenega varstva duševno in telesno prizadetih oseb v državah EU ter analiza stanja v RS za potrebe prenove Zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (2009), Inštitut RS za socialno varstvo.
http://www.irssv.si/raz-porocila/invalidsko-varstvo#spremljanje-zakonodaje-in-strateških-dokumentov (29. 9. 2016)

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013 – 2020.
http://www.uradni-list.si/1/content?id=72891 (29.9. 2016)

Uporaba Mednarodne klasifikacije funkcioniranja, zmanjšane zmožnosti/invalidnosti in zdravja za odločanje o pravicah invalidov (2009), SOUS

Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (1983), Uradni list SRS št. 41/1983

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 22

mag. Jasna Kofol
vodja Varstveno delovnega centra in bivalnih enot
Želva d.o.o., podjetje za usposabljanje in zaposlovanje invalidov
Ulica Alme Sodnik 6
1000 LJUBLJANA

ŽELVA d.o.o. - RAZNOLIKOST DELOVNIH PROGRAMOV IN MOŽNOST PREHODOV

(primer dobre prakse)

Povzetek:
V prispevku predstavljamo varstveno delovni center, ki edini v Sloveniji deluje kot koncesionar v okviru invalidskega podjetja Želva d.o.o., katerega osnovno poslanstvo je usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb (predvsem oseb z motnjami v duševnem razvoju) in drugih, težje zaposljivih oseb ter iskanje novih zaposlitvenih priložnosti zanje. Ravno zaradi raznolikosti programov v podjetju, ki obsegajo: gospodarstvo, zaposlitveno in poklicno rehabilitacijo, socialno vključenost ter varstveno delovni center in bivalne enote, imamo možnosti za prehajanje oseb s posebnimi potrebami iz ene oblike programa in dejavnosti v drugo in to pod eno streho. Z uvajanjem inovativnih oblik dela v podjetju omogočamo socialno varnost in vključevanje oseb z motnjo v duševnem razvoju v širše družbeno okolje ter zagotavljamo vidnost oseb s posebnimi potrebami v javnem prostoru.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 23

PREDSTAVITEV PODJETJA ŽELVA D.O.O.

Želva d.o.o. je podjetje za usposabljanje in zaposlovanje invalidov, ustanovljeno pa je bilo leta 1991 na predlog Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. Ustanovila ga je Zveza Sožitje – Zveza društev za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Slovenije, da bo omogočila usposabljanje in primerno zaposlitev osebam z motnjami v duševnem in pogosto tudi telesnem razvoju. Sožitje je tudi edini lastnik podjetja.

Podjetje Želva d.o.o. je pričelo z dejavnostjo v nekoliko večji družinski hiši v lasti ustanovitelja. Začelo se je z manjšo šiviljsko in mizarsko delavnico, ki je izdelovala lesene igrače in didaktične pripomočke za vrtce, šiviljska delavnica pa je šivala mehke pralne igrače in opravljala še različne storitve po naročilu. Sočasno je podjetje začelo z usposabljanjem invalidov, predvsem oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju, za kasnejšo zaposlitev.

Danes je podjetje Želva d.o.o. eno vodilnih slovenskih invalidskih podjetij na področju usposabljanja in zaposlovanja invalidov ter težje zaposljivih oseb, ki deluje v številnih krajih po vsej Sloveniji: v Ljubljani, Škofji Loki, Višnji Gori, Ivančni Gorici, Novem mestu, Kočevju, Novi Gorici, Trbovljah in Murski Soboti.

Vodstvo podjetja sestavljajo: direktorica, prokuristka in nadzorni svet iz šestih članov (štirje predstavniki lastnika oz. ustanovitelja in dva predstavnika delavcev – eden s statusom invalida). Podjetje ima tudi tri skupne službe: računovodstvo, kadrovsko splošno službo in nabavo.

Naša osnovna prednost je izvajanje vsebinsko različnih programov, ki jih delimo na gospodarske in negospodarske dejavnosti, med seboj pa se uspešno prepletajo in dopolnjujejo ter omogočajo delo in zaposlitev različni ciljni populaciji oz. različnim osebam s statusom invalida.

Gospodarske dejavnosti:

- upravljanje stavb (upravljanje in vpis v zemljiško knjigo)
- vzdrževanje stavb (tehnične storitve- servisna opravila, hišniška dela)
- čistilni servis (čiščenje stanovanjskih in poslovnih enot)
- komunalne storitve (čiščenje, urejanje in vzdrževanje javnih površin)
- mizarski oddelek (izdelava pohištva po naročilu)
- spletna trgovina (naročilo storitev in nakup pohištva, lastnega programa VDC, igrač iz blaga itd.)

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 24

Negospodarske dejavnosti:

- zaposlitvena in poklicna rehabilitacija (usposabljanje za delo in zaposlitev; usposabljanje za drug poklic ali delo ter prilagoditev delovnega mesta za isti poklic)
- program socialne vključenosti (invalidi, ki niso zaposljivi – odločba Zavoda RS za zaposlovanje o nezaposljivosti)
- program javnih del
- usposabljanje na delovnem mestu brez delovnega razmerja (vključevanje oseb v delovne procese na podlagi programa usposabljanja, na konkretnem delovnem mestu, pri delodajalcu z namenom usposabljanja za konkretno delo)
- varstveno delovni center (vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji)
- institucionalno varstvo (bivalne enote, stanovanjska skupina)

Kot invalidsko podjetje smo zaradi zagotavljanja delovnih mest za invalide gospodarska družba posebnega pomena. V naših programih se usposabljajo in zaposlujejo invalidi, ki se glede na svojo invalidnost in preostale delovne zmožnosti ter glede na zdravstveno stanje ne morejo usposabljati in zaposliti pod enakimi pogoji kot drugi ljudje, ki nimajo posebnih potreb. Delujemo profitno, vendar dobiček obvezno vlagamo v nadaljnji razvoj podjetja in v ustvarjanje novih delovnih mest. Skrivnost Želvine rasti je v ustanavljanju novih enot po vsej Sloveniji in nenehnem povečevanju števila zaposlenih.

VARSTVENO DELOVNI CENTER (VDC) PODJETJA ŽELVA D.O.O.

Splošno o VDC

Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve je podelilo Želvi d.o.o. prvo koncesijo za opravljanje socialno varstvene storitve vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji (VDC) leta 1998, za opravljanje socialno varstvene storitve institucionalnega varstva – bivalne enote pa v letu 2001 in 2002.

Sam VDC Želva, ki skupaj vključuje 142 uporabnikov ima 7 enot po celi Sloveniji: tri enote v Ljubljani (Rozmanova – 20 uporabnikov, Trebinjska – 17 uporabnikov, Šiška – 32 uporabnikov), eno enoto v Ivančni Gorici – 26 uporabnikov, eno enoto v Kočevju – 12 uporabnikov, Murski Soboti – 17 uporabnikov in v Novi Gorici – 18 uporabnikov. Bivalne enote, kjer je skupno 37 uporabnikov pa imamo na treh lokacijah: v BE Ig je vključenih 14 uporabnikov, v BE Višnja Gora 13 in v BE Murska Sobota 10 uporabnikov.

Varstveno delovni center Želva opravlja naloge vodenja, varstva ter organizira zaposlitev

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 25

pod posebnimi pogoji za odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju.
Vodenje in varstvo obsegata organizirano celovito skrb za odrasle osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju ter spoštovanje individualnosti in harmonično vključevanje v skupnost in okolje. Zaposlitev pod posebnimi pogoji obsega vse oblike dela, ki uporabnikom omogočajo ohraniti pridobljena znanja ter razvijati svoje sposobnosti. Dejavnost namenjena višji kakovosti življenja uporabnikov se izvaja prek njim primernih vsebin in oblik dela s ciljem ohraniti pridobljena znanja ter pridobivati nova znanja/veščine in doseči pri uporabnikih maksimalno socializacijo, integracijo in normalizacijo.
Življenje v bivalnih enotah nadomešča uporabnikom dom ali dopolnjuje funkcijo doma ter lastne družine. Tu dobijo osnovno oskrbo- bivanje, organizirano prehrano in varstvo ter zdravstveno varstvo. Ob tem vedno upoštevamo individualnost posameznika, navezujemo stike z drugimi sorodnimi organizacijami, skrbimo za kakovostno preživljanje prostega časa uporabnikov ter jih aktivno vključujemo v okolje, v katerem živijo in delajo.

Uporabniki storitve

Uporabniki storitve so osebe stare 18 let in več, ki so praviloma razvrščene po točki b. in c., 3. člena ter 9. člena Pravilnika o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju in imajo status invalida po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb in so sposobne aktivnega sodelovanja v programu zaposlovanja pod posebnimi pogoji ter osebe, ki potrebujejo organizirano strokovno pomoč-torej vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji zaradi posledic bolezni ali poškodbe.

Upravičenci-uporabniki so torej:

- osebe z zmernimi motnjami v duševnem razvoju,
- osebe z zmernimi motnjami v duševnem razvoju in dodatnimi mot-njami v gibanju,
- osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju in dodatnimi motnjami,
- osebe z težjimi motnjami v duševnem razvoju ob lažjih dodatnih motnjah,ter
- druge odrasle osebe, ki potrebujejo vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji, zaradi posledic bolezni ali poškodbe.

Vključene osebe z motnjami v duševnem razvoju so stare nad 18 let in imajo izdano odločbo pristojnega organa oz. izvedensko mnenje komisije, izdano v postopku uveljavljanja socialno varstvenih pravic po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 26

prizadetih oseb (Ur.l. RS št. 41/83) o priznanju statusa invalida.
Zgornja meja starosti oseb z motnjami v duševnem razvoju, ki so vključene v VDC ni zakonsko opredeljena.

Oblika in obseg izvajanja storitev

Storitev vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji se izvaja v skladu z 10. členom Pravilnika o standardih in normativih ter v skladu z Zakonom o socialnem varstvu.
Storitev vodenja zajema:

- pomoč pri reševanju osebnih in socialnih stisk
- oblikovanje, izvajanje in spremljanje individualnih programov
- vzdrževanje stikov in sodelovanje s posameznikom oz. njegovimi svojci
- sodelovanje z drugimi strokovnimi delavci in ustanovami
- organiziranje prostočasnih aktivnosti

Storitev varstva zajema:

- pomoč pri vzdrževanju osebne higiene
- pomoč pri obuvanju, sezuvanju, oblačenju, slačenju
- pomoč pri gibanju in hoji
- pomoč pri komunikacijah in orientaciji
- organiziranje prevozov, ki niso zdravstveno indicirani

Storitev zaposlitve pod posebnimi pogoji zajema:

- zaposlitev pri proizvodnih delih oz. delovna okupacija
- prilagajanje strojev in delovnih pripomočkov zmogljivostim posameznika
- razvijanje delovnih sposobnosti in spretnosti
- uvajanje v delo in spremljanje delovnega procesa
- zagotavljanje pogojev za varno delo
- nabava sredstev in pripomočkov za izvajanje programov ter prodaja lastnih izdelkov.

Ob tem skrbimo za:

- varno delo
- urejen delovni prostor (pospravljanje delovnih priprav in materiala)
- vzgoja in usposabljanje uporabnikov za delo, ki najbolj ustreza njihovim sposobnostim in interesom (možnost izbire dela, menjava delovnega mesta)

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 27

- utrjevanje in razvijanje že pridobljenega znanja, delovnih sposobnosti in tehnik ter razvijanje lastne ustvarjalnosti uporabnikov
- razvijanje pozitivnih nagnjenj in čim bolj ugodnega delovnega vzdušja
- usposabljanje uporabnikov za spremenjene in nove proizvodne programe lastnih izdelkov ter
- zagotavljanje delovne okupacije oz. zaposlitev z manjšo zahtevnostjo.

Cilji VDC podjetja Želva na področju zagotavljanja dela osebam z motnjami v duševnem razvoju

Podjetje Želva ima dolgoročno zastavljene cilje, ki izhajajo iz izdelanega poslovnega načrta, letnega programa dela in razvoja oz. iz področnih strategij in nacionalnih programov.

Osnovno poslanstvo Varstveno delovnega centra Želva je celovita skrb za osebe z motnjo v duševnem in telesnem razvoju, ter njihovo enakopravno vključevanje v našo družbeno stvarnost.

VDC zagotavlja izvajanje storitev varstva, vodenja in zaposlitve pod posebnimi pogoji. Dnevno varstvo z zaposlovanjem zagotavlja odraslim osebam z motnjami v duševnem in telesnem razvoju možnost, da se zaposlijo s takimi aktivnostmi, pri katerih uveljavljajo svoje osebnostne in delovne sposobnosti in dosegajo uspehe. Primerne zaposlitve jim dajejo občutek koristnosti in samopotrditve. Delo poteka tako, da uporabnikom nudimo možnost ohranjanja pridobljenih znanj, osvajanja novih, pridobivanja socialnih in delovnih navad, omogočamo razvoj individualnosti in harmoničnega vključevanja v medsebojne odnose v skupini, skupnosti in v okolju. Delo in življenje v skupinah je organizirano in v sproščenem delovnem vzdušju in vodeno tako, da ne dobi značaja nekoristne zaposlitve.

Dejavnost namenjena višji kakovosti življenja uporabnikov poteka prek njim primernih vsebin in oblike dela s ciljem, da se ohrani pridobljena znanja ter pridobiva nova znanja/veščine, s čimer se dosega pri uporabnikih maksimalna socializacija, integracija in normalizacija.

Kakovostne storitve zagotavljamo s strokovnim načrtovanjem, z interdisciplinarnim pristopom, timskim delom, vodenjem in spremljanjem strokovnega dela, z izvajanjem posameznih programov dela, vodenjem zahtevane dokumentacije in sodelovanjem vseh delavcev ob upoštevanju pristojnosti.

Pomembnejša izhodišča, ki jih upoštevamo pri vsakodnevnem delu z uporabniki so:

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 28

- upoštevanje in izhajanje iz potreb in pravic uporabnikov, pri čemer bomo poleg mentalne starosti izhajali iz njihove kronološke starosti
- zagotavljanje možnosti izbire in soodločanja uporabnikov
- razvijanje normalizacije in vključevanja v socialno okolje
- zadovoljevanje uporabnikove potrebe po izražanju pripomb in predlogov
- individualiziran pristop v smislu zaposlitve, ustvarjalnega izražanja, kakovostnega prostega časa in osebne avtonomnosti v okviru individualnih načrtov
- ugotavljanje zadovoljstva uporabnikov, učinkovitosti in uspešnosti
- ohranjanje, pridobivanje in razvijanje socialnih navad (samozagovorništvo, tovarištvo, solidarnost, komunikacija in medsebojna pomoč posameznikom in v skupini)
- zagotavljanje splošno ugodnega psihofizičnega počutja uporabnikov
- oblikovanje in operacionaliziranje individualnih načrtov na osnovi ocene uporabnikovega stanja
- usmerjanje uporabnikov v smotrno preživljanje prostega časa: izvajanje vodenih aktivnosti, izražanje in razvijanje interesov in danih sposobnosti, udejstvovanje na kulturno-družabnem področju in organiziranje športno - rekreativnih dejavnosti in športnih aktivnostih, ki so tekmovalnega značaja
- zasledovanje ciljev vseživljenjskega učenja

Naši cilji upoštevajo vsebine, ki se dotikajo našega področja dela, in so opredeljeni kot socialno varstveni cilji Nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2020.

Poudarek je na izboljšanju kakovosti življenja v dnevnem in celodnevnem varstvu v smislu normalizacije, individualizacije in integracije. Izhodišče za strokovno delo je vedno uporabnik, ki deluje v določeni skupini (ožji ali širši družini) in skupnosti ter potrebuje za izboljšanje kakovosti življenja določeno storitev, prilagojeno njegovim predstavam, potrebam in željam. Cilj zaposlenih v podjetju je, de se uporabniki razvijajo na vseh življenjskih področjih s stalnim prilagajanjem in vedno novimi storitvami, ki so odraz njihovih izraženih potreb in želja in dajejo večje možnosti za neposredno sodelovanje pri sprejemanju zanje pomembnih odločitev ter za integracijo v okolje. Gre za možnost izbire in soodločanja npr. v katero enoto bi želel, ali v katero delavnico oziroma program bi se vključil (možnost izbire v smislu kroženja med delavnicami in enotami). V smislu širitve integriranega zaposlovanja izven VDC si prizadevamo za vključevanje uporabnikov pri pomožnih delih v gospodarskem delu podjetja (pri vrtnarsko komunalnih delih, v šivalnici, mizarski delavnici, pri čiščenju prostorov itd).

Trudimo se iskati nove možnosti za kooperantska dela v lokalni skupnosti in za povečanje obsega lastne dejavnosti- izdelkov lastnega programa (darilni program, izdelki iz gline in lesa, voščilnice za različne priložnosti), ki jih nato tudi tržimo.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 29

Z vsemi oblikami dela zagotavljamo uporabnikom nagrade za opravljeno delo in storitve ter jim s tem omogočamo, da vidijo sebe kot potrebne člane družbe, ki lahko na svoj način prispevajo k splošni dobrobiti.
Vodilo za delo nam je uporabnik – odrasla oseba z motnjami v duševnem in telesnem razvoju. V partnerstvu z uporabniki skušamo razvijati in iskati nove in nove zaposlitvene programe, ki zadovoljujejo njihove potrebe. Zagotoviti jim poskušamo okolje, ki bo posamezniku omogočalo, da v čim večji meri opravlja tista dela in naloge, ki jih zmore in ima obenem na voljo ustrezno pomoč pri opravljanju tistih del, ki jih ne zmore več. S strokovno pomočjo in podporo zaposlenih se trudimo našim uporabnikom pomagati pri uresničevanju njihov pravic in vsestranskemu vključevanju v družbeno stvarnost.
Kljub temu, da vse te dejavnosti znotraj podjetja Želva d.o.o. že izvajamo, pa nam je v prihodnosti še dodaten izziv, kako osebam z motnjami v duševnem razvoju zagotoviti prehajanje med programi in statusi tudi na osnovi ustreznih zakonskih podlag in ustreznega plačila za opravljeno delo, k čemur bo potrebno spodbuditi državo, organizacije in različne delodajalce.

VIRI

Lačen, M. (2001): Odraslost osebe z motnjo v duševnem razvoju. Ljubljana: Zveza Sožitje

Letno poročilo 2015, Ljubljana, Želva d.o.o.

Novljan, E., Jelenc, D. (2002): Odraslost: osebe z motnjo v duševnem razvoju. Starostnik z motnjami v duševnem razvoju, Zveza Sožitje, Ljubljana.

Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev. Uradni list RS, št. 45/2010, 28/2011- neuradno prečiščeno besedilo

Publikacija ob 20. letnici podjetja Želva d.o.o., (2011), Ljubljana

Zakon o socialnem varstvu. Uradni list RS, št. 3/2007-uradno prečiščeno besedilo 2

Program socialnega varstva za obdobje 2013-2020 (gradivo v obravnavi), www.mddsz.gov.si

Elektronski viri

http://www.zveza-sozitje.si/, 25.09.2016

http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/, 25.09.2016

http://www.zelva.si , 25.09.2016

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 30

mag. Jasmina Breznik,
Varstveno delovni center Polž Maribor

IZZIVI VKLJUČEVANJA OSEB Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU V DELO

Povzetek

Vsi si želimo kakovostnega življenja. Del kakovostnega življenja obsega tudi delovno udejstvovanje. Želimo si biti vključeni v delo, ki nas zanima, ki ga zmoremo opravljati, ki nam prinaša nova znanja, usposobljenost, uspehe in tudi zadovoljstvo. Tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju imajo podobna pričakovanja, želje, potrebe. Pri poskusih delovnega udejstvovanja pogosto naletijo na različne ovire v okolju, v katerem živijo, ali celo na zakonske omejitve. Ob ustrezni podpori in v ugodnih pogojih lahko razvijajo delovno aktivno življenje.

V prispevku je predstavljen primer dobre prakse, kako v Varstveno delovnem centru Polž Maribor pomagamo osebam z motnjami v duševnem razvoju pri vključevanju v delo. Predstavljene so oblike vključevanja v delo, ki jih izvajamo v varstveno delovnem centru in v rednih delovnih okoljih. Zavedamo se, kako pomembno je, da uporabnike podpiramo v njihovih željah in potrebah, da skupaj z njimi zanje iščemo možnosti delovnega udejstvovanja, ki je prilagojeno njihovim potrebam in značilnostim odraslega življenja. Pri oblikah dela pa moramo upoštevati raznolikost posameznikov, kar zahteva individualen pristop, ter zagotavljati različne možnosti in ustrezno prilagajanje posameznikom.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 31

Osebe z motnjami v duševnem razvoju se vključujejo v različne storitve ter institucije, ki jim pomagajo pri uresničevanju ciljev. Ena izmed možnosti vključevanja je tudi storitev vodenja varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji, ki jo izvajamo v Varstveno delovnih centrih (VDC). Zaposleni v VDC imamo ključno vlogo pri razvijanju kakovosti življenja oseb z motnjami v duševnem razvoju, saj je zelo pomembno, kako jim pomagamo ustvarjati pogoje za normalizacijo, graditi pozitiven odnos v skupnosti ter uresničevati zastavljene cilje. Pri tem je pomembno, da zaznavamo potrebe in slišimo želje posameznika, da z njim soustvarjamo vsakdanje življenje, za kar pa moramo imeti veliko znanja, izkušenj, primerne osebnostne lastnosti, pogum za tveganje in sprejemanje odgovornosti.

Eden izmed VDC, ki se spoprijema s takšnim izzivi, je tudi VDC Polž Maribor. Njegovo poslanstvo je omogočati osebam z motnjami v duševnem in telesnem razvoju delovno aktivno življenje, razvijati njihovo samostojnost, zmožnost odločanja in osebno odgovornost, jim pomagati pri vključevanju v družbo, sodelovati s svojci in razvijati socialne mreže uporabnikov.

VDC Polž Maribor izvaja socialnovarstveni storitvi v skladu z Zakonom o socialnem varstvu:

- vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji ter
- institucionalno varstvo.

Javni zavod je bil ustanovljen leta 1993. Ob ustanovitvi je bilo v zavod vključenih osem uporabnikov. V letu 2016 delujemo kot regijski center z enotami v Mariboru, Lenartu, Slovenski Bistrici, Šentilju in Rušah. Skupno je v storitev vodenja varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji vključenih 253 uporabnikov.

Kratica POLŽ pomeni: Pomagajmo Osmisliti Leta Življenja in v celotnem sporočilu nosi tudi odgovornost za uresničevanje kakovostnega življenja uporabnikov na različnih področjih.

V VDC Polž Maribor omogočamo odraslim osebam z motnjami v duševnem in telesnem razvoju. da dosegajo in uresničujejo cilje v skladu z njihovimi individualnimi potrebami in interesi. Prizadevamo si, da izvajamo dejavnosti v konkretnih okoliščinah, da uporabniki ohranjajo in pridobivajo nova znanja, sposobnosti, da se učijo novih veščin, razvijajo svoje sposobnosti in so čim bolj samostojni. Najpogostejša področja, ki jih krepimo, so: skrb za sebe, socializacija, komunikacija, vključevanje v okolje, prosti čas ter delo oz. zaposlitev. Živimo v času, v katerem vse poteka hitro, kjer nastajajo vsak dan novi pristopi, nove tehnologije, novi izzivi. Želimo si napredovati, pridobivati nova znanja, slediti spremembam, biti v koraku s časom. Želimo si živeti, delati, ustvarjati sodobni družbi primerno in pričakovano.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 32

Tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju imajo podobna pričakovanja, želje, potrebe. V procesu delovnega ustvarjanja pogosto naletijo na različne ovire, ki se pojavijo v okolju v katerem živijo ali na zakonske omejitve. Uspešnost v doseganju uresničevanja pravic, samostojnosti, neodvisnosti, delovnega izražanja je odvisna od ljudi s katerimi se srečujejo ali z njimi živijo. Ob ustrezni podpori in pogojih se lahko učijo ter razvijajo veliko spretnosti. V VDC Polž smo delo uporabnikov razdelili na:

- lastni program,
- kooperantski program,
- storitvene dejavnosti,
- delo izven VDC-ja.

Lastni program obsega izdelovanje predmetov iz različnih materialov: lesa, gline, tekstila, svile, stekla, papirja, ličja itd.
Kooperantski program obsega kooperantska dela za zunanje naročnike, kot so: sestavljanje, pakiranje, deklariranje.
Storitvene dejavnosti obsegajo delo v čajnici, fotokopirnici, pralnici ...
Delo zunaj VDC zajema dejavnosti in povezovanje z zaposlenimi v rednih delovnih okoljih pod mentorstvom in vodenjem zaposlenih iz VDC.
Uporabniki se v zaposlitvene oz. delovne programe vključujejo po svojih željah, potrebah in sposobnostih, pri tem pa ne gre zanemariti tudi njihovega zdravstvenega stanja.
Delo v lastnem programu je usmerjeno v ustvarjalnost, spodbujanje idej, možnost izražanja – tudi prek umetnosti. Potrebno pa je upoštevati tudi zahteve tistih, ki izdelke kupujejo. Izdelki morajo biti praktični, saj kupci iščejo proizvode, ki so uporabni. Izdelani morajo biti kakovostno in iz dobrih materialov. Pomembno pa je tudi, da je embalaža privlačna. Vedno več delamo po naročilu, npr. vizitke, prtičke, koledarje, nosilne vrečke itd., kar kaže tudi na to, da nam stranke zaupajo.
Kooperantski programi potekajo prav tako v zavodu. Dela v tem programu so razdeljena na fazne postopke, tako da se lahko vanje vključuje čim več uporabnikov, tudi tisti z nižjimi sposobnostmi. Delo je za uporabnike zanimivo, ker gre za različna opravila, različne naročnike, hkrati pa tudi za enakost postopkov, kar posameznim uporabnikom ustreza.
Delo v fotokopirnici zajema delo s fotokopirnim strojem, stroji za vezavo, občasno tudi komuniciranje s strankami. Pomembno je, da uporabnik usvoji čim več faz, da lahko kopira. Z napredkom tehnologije je to delo vse bolj zahtevno, potrebna so določena računalniška znanja. Pomembne lastnosti izvajalca teh del so tudi natančnost, spretnost, komunikativnost, upoštevanje navodil. Stranke pa vedno bolj zahtevajo tudi kratek odzivni čas.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 33

V pralnici uporabniki izvajajo storitev pranja in likanja. Delo zajema tudi upravljanje s stroji, pri čemer je še posebej pomembno, da je poskrbljeno za varnost pri delu. Stranke, ki prinašajo stvari v pranje, pričakujejo enako kakovostno storitev, kot če bi jo naročile v pralnici, ki deluje na trgu.

Čajnica pri ginku je začela delovati na sedežu zavoda ob vselitvi v nove prostore leta 2008. Razvijati smo jo začeli s programom usposabljanja za pridobivanje veščin, potrebnih za strežbo v čajnici. Sprva so se uporabniki naučili pripravljati čaj, streči in urejati prostor, nato so se učili pripravljati kavo, sokove in sladka presenečenja. V tem programu je zelo pomembno, da usvojijo pomen osebne higiene, načela nadzora nad živili in higienske prakse. Potrebno je obvladati rokovanje z aparati, vzdrževanje aparatov. Usposobljeni morajo biti za ustrezno komunikacijo s strankami in upoštevati pravila bontona. Poseben izziv pri tem delu je izstavljanje in izročanje računa ter rokovanje z denarjem.

Delo v VDC je ena izmed možnosti vključevanja oseb z motnjami v duševnem razvoju v delo. Iskati pa je potrebno tudi druge možnosti, da se posamezniki, ki si to želijo in zmorejo, lahko vključijo tudi npr. v redna delovna okolja, tam opravljajo dela, ki so zanje primerna in za katera so usposobljeni. S takim vključevanjem smo v VDC Polž pričeli že leta 2002. Prvi program je bil usposabljanje uporabnikov za pomoč v vrtnem centru večjega trgovskega centra. Za pomoč v vrtnem centru so se uspešno usposobili štirje uporabniki. Delo je tam potekalo vsakodnevno vse do zaprtja trgovine v letu 2015 in je bilo izziv za uporabnike v smislu pridobivanja novih veščin, vključevanja v okolje, sodelovanja z zaposlenimi zunaj VDC, sodelovanja s strankami.

V letu 2013 smo s Kmetijsko zadrugo vpeljali program pomožna dela v prodajalni, ki zajema zlaganje blaga, pometanje, pomoč pri strežbi, urejanju skladišča itd. Delo poteka vsakodnevno in ga izvaja en uporabnik.

Po potrebi se uporabniki vključujejo v delo v Zaposlitvenem centru, kjer sestavljajo in pakirajo različne izdelke (npr. zobne ščetke). Za to delo je usposobljenih dvaindvajset uporabnikov.

Sezonsko so se uporabniki vključevali v pobiranje orehov, za kar je usposobljenih osem uporabnikov.

Dva uporabnika sta usposobljena za pakiranje in zlaganje raznih artiklov (npr. čistilne krpe) v podjetju.

V letu 2016 smo poiskali dve novi možnosti zaposlovanja v rednih delovnih okoljih, in sicer v Vrtnariji, kjer naši varovanci pomagajo pri pridelavi vrtnin, zalivanju rož, presajanju, čiščenju rož, urejanju rastlinjakov, delo pa poteka dva- do trikrat tedensko. Usposobljeni sta dve uporabnici. Delo je sezonsko.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 34

Priložnost pa je tudi v trgovini večjega trgovskega centra, kjer uporabniki opravljajo pomožna dela v vrtnem centru, ukvarjajo se z rastlinami in sodelujejo v zelenem programu ter razvrščajo in stiskajo odpadno kartonsko embalažo. Za delo smo usposobili štiri uporabnike, ki to delo opravljajo vsak dan.

Uporabniki, ki se vključujejo v redna delovna okolja, pridobijo nove delovne veščine, socialne izkušnje, povečujejo svojo samostojnost, osebno odgovornost, samozavest in osebno rastejo ter dokazujejo, da lahko sodelujejo v določenih delih v rednih delovnih okoljih.

Uporabniki v VDC Polž Maribor sodelujejo tudi pri delih, ki sicer ne prinašajo prihodka zaposlitvenemu programu, vendar s temi deli ohranjajo ali razvijajo nova znanja in veščine. Taka dela so: pomoč pri gospodinjskih opravilih in v jedilnici, logistična dela (pomoč pri nakladanju, razkladanju), urejanje okolja itd. Pri teh delih pa se tudi usposabljajo za delo v zunanjih okoljih.

Uporabniki, ki to zmorejo, si želijo skrbeti zase, želijo biti samostojni in čim bolj neodvisni. Pomembno je, da jih podpiramo v njihovih željah in potrebah, da skupaj z njimi iščemo možnosti za njihovo udejstvovanje in spoštovanje človeškega dostojanstva. V teoretičnih virih najdemo veliko gradiva domačih in tujih avtorjev o normalizaciji, odločanju, soustvarjanju, soodločanju posameznika, vplivanju na lastno življenje. Taka dela so nam v oporo pri strokovnem odločanju. Z uporabo teoretičnih virov in izkušnjami iz prakse pa lahko uspešno uresničujemo svoje poslanstvo.

V VDC Polž smo naredili evalvacijo izvajanja programa vključevanja v delo. Pomembno se nam je zdelo oceniti, ali smo na pravi poti. Tako smo si poleg strokovnih vprašanj, zastavljali tudi naslednja: »Delamo prav? Kdaj tvegati? Kako nekaj narediti? Kaj še lahko naredimo? Kdaj preveč posegamo v odločitev posameznika? Kako pomagati organizirati dan posameznika?

Odgovore na vprašanja so nam pomagali poiskati uporabniki. Povedali so, da se pri takih delih dobro počutijo, našteli so veliko veščin, ki so jih pridobili, povedali so, da je delo po lastnih sposobnostih neprecenljive vrednosti za njihovo dostojanstvo. Povedali so, da je pomembno, da jim zagotavljamo zaposlitve, ki jim omogočajo, da doživljajo uspeh ob dobro opravljenem delu v skladu s svojimi sposobnostmi. Pri tem pa moramo upoštevati tudi njihove želje, saj nekateri želijo delati v VDC, drugi pa zunaj njega. Pomembno se jim zdi, da tudi v VDC zagotavljamo ustrezna dela. Potrjujejo nam, da zmorejo veliko več, kot mi kdaj ocenimo. Dokazujejo tudi, da določena znanja in delo lahko usvojiš z ustrezno podporo. Torej delamo prav in je vredno tvegati.

Pa izzivi za ustanovo in ljudi, ki pomagamo pri uresničevanju ciljev posameznikov? Gotovo

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 35

je največje zadovoljstvo spremljati razvoj in napredek uporabnika. Pri svojem delu prepoznavamo potenciale in potrebe uporabnikov, omogočamo jim nove izkušnje, krepijo se njihova znanja in veščine ter ne nazadnje zadovoljujejo osnovne potrebe po delu, vključevanju, potrjevanju. S takim pristopom se krepi samostojnost posameznika, večje in nove možnosti se razvijajo na področju osebnostnega razvoja ter spretnosti in znanj v zaposlitvenem programu, ne nazadnje pa tudi zagotavljajo tudi višji zaslužki.

Pa še izzivi za našo družbo, politiko? Ni nam potrebno razvijati nekaj novega. Prakse že obstajajo in so vpeljane v mnogih ustanovah, treba pa je posodobiti zakonodajo in tudi urediti zaposlovanje v rednih delovnih okoljih, invalidske kvote za VDC kot izvajalce. Bo to zakonsko vzdržno? Brez skrbi, bo. Spomnimo se leta nazaj, ko so se osebe z motnjami v duševnem razvoju že zaposlovale v običajnih podjetjih, v rednih delovnih okoljih in tudi statusno so bile v rednih delovnih razmerjih. Opravljale so delo, ki so ga zmogle in ki ga podjetja še danes potrebujejo.

Oliver Wendel Holmes pravi: »Ugotovil sem, da v življenju ni tako pomembno, kje smo, ampak, kam smo namenjeni, Da bi pripluli do nebeškega pristana, moramo pluti včasih z vetrom, včasih proti njemu – toda pluti moramo – ne smemo se ustaviti na naplavini ali se zasidrati pred ciljem.«

In danes, ko živimo v času minljivega, nestalnega, zakonskih praznin, je še posebej pomembno, kako ustvarjamo pogoje normalizacije za ljudi s posebnimi potrebami za njihovo kakovostno življenje, njihov vsakdan. Zavedati se moramo pomena razvijanja potrebe po avtonomiji, ki se izraža kot samoohranitev in širjenje samega sebe; kako pomembno je, da ima uporabnik možnost biti to, kar je, se razvijati, učiti novih veščin in odkrivati, kaj nosi v sebi; da ima možnost biti neodvisen in svoboden v svojih interesih, pri delu in govoru. Pomembno pa je tudi, da se razvija potreba po povezanosti, ki se izraža v ohranjanju in širjenju uporabnikove vpetosti v družino, okolje, kulturo, da je opažen in spoštovan, da lahko živi dostojanstveno delovno aktivno življenje. Sprejmemo ta izziv?

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 36

Dr. Valerija Bužan
Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič, Draga

DRUGA VIOLINA

Izvleček

Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič, Draga je v okviru storitve vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji junija 2012 odprl v Ljubljani gostilno Druga violina, kjer omogoča svojim uporabnikom aktivno vključevanje v družbeno življenje in delovno okolje ter opravljanje koristnega, njihovim zmožnostim primernega dela, jim omogoča ohranjanje pridobljenih in širitev novih znanj ter delovnih spretnosti, pridobivanje novih socialnih in delovnih navad, uresničevanje lastnih idej in ustvarjalnosti, krepi občutek koristnosti in samopotrditev. Dejavnost je v slovenskem prostoru novost, s katero uporabniki dosegajo številne cilje tako znotraj Centra kot v ožjem oziroma širšem okolju. Za projekt je bil pripravljen poslovni načrt z vizijo, s poslanstvom dejavnosti, analizo SWOT in programom, po katerem v starem mestnem jedru poleg osnovne gostinske storitve nudijo tudi kakovostne dodatne dejavnosti: kulturno-umetniške dogodke, neformalno izobraževanje in prodajo umetnostnih izdelkov, izdelkov uporabne umetnosti in domače obrti lastne proizvodnje. Program uresničuje mnoge vidike družbenih procesov in tokov, med njimi možnost socialnega vključevanja invalidov v lokalno skupnost, širi možnosti zaposlitve težje zaposljivih skupin, ki so se usposobile za opravljanje določenega dela, ena izmed osnovnih nalog programa pa je – ozaveščanje družbe o pomenu sprejemanja drugačnosti.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 37

IZHODIŠČA

Slovenija si je z vstopom v EU zastavila številne smernice in sprejela dokumente, motivirane zlasti z dokumenti EU, kako aktivno vključevati ljudi s posebnimi potrebami v družbo, vrh pa je dosegla z letom, posvečenim enakim možnostim za vse. Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič upošteva najnovejše dokumente in zastavljene smernice.

Osnova za razvoj nove dejavnosti, gostilne Druga violina, v prvi vrsti sledi vse bolj uveljavljenemu imperativu – socialnemu vključevanju vseh in vsakogar v družbo ter upoštevanju individualnosti vsakega posameznika. Ustanovitev Druge violine je temeljila na Nacionalnem akcijskem načrtu o socialnem vključevanju in Nacionalnem programu socialnega varstva (Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010, 2006). Temeljno izhodišče politike socialnega varstva je, da je naloga države in lokalnih skupnosti predvsem zagotavljati takšne razmere, ki bodo posameznikom, v povezavi z drugimi v družinskem, delovnem in bivalnem okolju, omogočale ustvarjalno sodelovanje in uresničevanje njihovih razvojnih možnosti, da bodo s svojo dejavnostjo dosegali tako raven kakovosti življenja, ki bo primerljiva z drugimi v okolju in bo ustrezala merilom človeškega dostojanstva. Kadar si posamezniki ali družine iz različnih razlogov ne morejo sami zagotoviti socialne varnosti in blagostanja, so upravičeni do določenih pravic iz socialnega varstva.

Zakon o socialnem varstvu (2007) določa, da imajo storitve naravo pravice, kar pomeni, da lahko posameznik, ki potrebuje določeno storitev, uveljavlja pravico do te storitve po predvidenem postopku. Pravice do storitev se uveljavljajo po načelih enake dostopnosti in proste izbire oblik za vse upravičence pod pogoji, ki jih določa zakon, in po načelih socialne pravičnosti.

Druga violina deluje v okviru storitve »vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji«, ki je organizirana oblika varstva, s katero se izpolnjujejo z ustavo in zakoni določene temeljne človekove pravice odraslih invalidnih oseb (v nadaljevanju: uporabnikov), da v skladu s svojimi sposobnostmi dobijo možnost aktivnega vključevanja v družbeno življenje in delovno okolje ter opravljajo koristno, vendar svojim zmožnostim primerno delo. Vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji so organizirani in se izvajajo tako, da uporabnikom omogočajo ohranitev pridobljenih in širitev novih znanj ter delovnih spretnosti, pridobivanje novih socialnih in delovnih navad, uresničevanje lastnih idej in ustvarjalnosti, stimulirajo občutek koristnosti in samopotrditev. Storitev zagotavlja tudi druge oblike varstva, ki uporabnikom in njihovim družinam omogočajo delovno in socialno udejstvovanje. Uporabnikom omogoča tudi nagrajevanje za opravl-

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 38

jeno delo v skladu s splošnim aktom izvajalca. Standard določa minimalni obseg dela, ki ga izvajalec zagotavlja v okviru javne službe. Konkretni obseg storitve se določi z individualnim dogovorom, ki ga izvajalec podpiše z uporabnikom. Sestavni del dogovora je tudi dodatna ponudba izvajalca, za katero se uporabnik oziroma njegov zakoniti zastopnik odloči, in del storitve, ki se izvaja v nadstandardnem obsegu. Daljši čas trajanja dela, izvedba prostočasnih in kreativnih aktivnosti zunaj storitve ter letovanja, športna in kulturna udejstvovanja se ne izvajajo v okviru standarda storitve.
V Centru je več let zorela želja, da bi odprli lokal s prav posebno ponudbo domače hrane in v njej zaposliti osebe s posebnimi potrebami, zato smo se trudili pridobiti ali najeti prostore za izvajanje gostilniške dejavnosti v središču Ljubljane. Poleti leta 2012 nam je to tudi uspelo.

CILJNA USMERJENOST

Nova dejavnost varstveno delovnega centra pomeni novost v slovenskem prostoru, s katero se dosegajo in se še bodo dosegali mnogi cilji, navedeni v nadaljevanju.

Cilji v zvezi z uporabniki Centra:

- večja izbira zaposlitev,
- socialno vključevanje ljudi z motnjami v duševnem razvoju,
- uveljavljanje pravice enakosti vseh državljanov ob dejavni udeležbi v družbi,
- razvoj socialnih veščin in spretnosti,
- večje zadovoljstvo varovancev varstveno delovnega centra z lastnim delom,
- omogočanje osebnostnega razvoja vsakemu posamezniku,
- pridobivanje novih znanj, veščin in spretnosti,
- pridobivanje komunikacijskih veščin,
- nova, prilagojena delovna mesta za zaposlene – delovne invalide z omejitvami.

Cilji v zvezi z okoljem:

- dopolnjevanje gostinske ponudbe v Stari Ljubljani,
- možnost preživljanja prostega časa za različne ciljne skupine,
- dodatna ponudba za turiste,
- možnost spoznavanja drugačnosti z neposredno izkušnjo,
- kreiranje družbene kohezije.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 39

Splošni cilji:

- zadovoljstvo uporabnikov s storitvami Centra,
- zadovoljstvo gostov gostilne,
- zadovoljstvo zaposlenih,
- učinkovito delo,
- širitev ljudske tradicije ob ponudbi tradicionalne, ekološke in zdrave prehrane,
- širitev tradicije ob ponudbi izvirne slovenske glasbe, literature in drugih vej umetnosti,
- prispevanje k ohranjanju narave in naravnega okolja ob ponudbi ekoloških vsebin,
- nadaljevanje usmerjenosti v razvoj nove/inovativne ponudbe storitev.

Časovno opredeljeni in merljivi cilji:

- kakovost storitev na vseh nivojih,
- učinkovito upravljanje s kadrovskimi viri,
- učinkovito upravljanje s finančnimi viri,
- usmerjenost k uporabnikom,
- zadovoljstvo potrošnikov.

Navedene cilje dosegamo s kakovostnimi storitvami, učinkovitim upravljanjem s kadri ter finančnimi in materialnimi viri, usmerjenostjo k uporabnikom, predvidevanjem in upoštevanjem potreb potencialnih gostov.
Glede na ugotovljene potrebe Mestne občine Ljubljana po pestri gostinski in kulturni ponudbi v starem mestnem jedru smo razvili kakovosten in pester program, ki zadovoljuje ravno tovrstne potrebe, saj smo poleg gostinske dejavnosti ponudili tudi dodatne programe (kulturno-umetniški program, neformalno učenje z različnimi delavnicami in gosti ter izdelke lastne proizvodnje, se pravi predmete uporabne umetnosti in domače obrti, ki jih izdelujejo varovanci našega varstveno delovnega centra, idr.). S tem želimo obogatiti ponudbo slovenske prestolnice, gostom omogočiti obisk morda nekoliko neobičajnega lokala in tujim obiskovalcem Ljubljane predstaviti evropsko miselnost na področju varstva najšibkejših članov družbe, po kateri se običajno meri humanost nekega okolja.
Pred začetkom izvajanja dejavnosti smo pripravili Poslovni načrt, ki obsega vizijo in poslanstvo dejavnosti, programsko usmerjenost, predstavitev Centra kot celote in analizo SWOT (Preglednica 1).

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 40

Preglednica 1: ANALIZA SWOT

Prednosti	Pomanjkljivosti	Priložnosti	Nevarnosti
Velikost ustanove	Omejitve oseb s posebnimi potrebami	Optimalna lokacija	Neugodni finančni t okovi
Potrebne in ustrezne vrednote za izvajanje dejavnosti s to ciljno skupino	Velika siceršnja obremenitev zaposlenih	Dopolnitev in obogatitev ponudbe starega mestnega jedra	Zmanjševanje pravic iz socialnega varstva
Bogate izkušnje pri razvoju programov	Majhno število uporabnikov z ustrezno sposobnostjo	Zaposleni z znanjem in izkušnjami v gostinstvu, kulturno-umetniški dejavnosti in izobraževanju	Neupoštevanje stroke ustanovitelja
Uspešnost prejšnjih programov	Predsodki in stereotipi	Bogate izkušnje s kateringom	Pridobitev soglasja za širitev dejavnosti
Visoko kakovostni človeški virIzkušnje z mednarodnim sodelovanjem	Upravljanje s kakovostjo na začetku uvajanja	Motivirani varovanci varstveno delovnega centra	Odklanjanje s strani zakonitih zastopnikov
Konkurenčnost storitev ustanove	Nepopolna izmenjava informacij	Širitev zaposlitvene ponudbe za ljudi s posebnimi potrebami	Pomanjkanje pogojev in zahtev za pridobitev vseh potrebnih soglasij za izvajanje gostinske dejavnosti
Nove vloge	Visoka pričakovanja uspeha	Socialno vključevanje	Prezahtevni pogoji najema prostorov
Veliko sredstev z donacijami	Visoki stroški prevoza zaposlenih uporabnikov	Zaposlitev težko zaposljivih	
Znanje o pridobivanju evropskih sredstev	Drago oglaševanje		
Izkušnje z gostinsko ponudbo	Ni povečane sistemizacije		
Že uveljavljeni uspešni izdelki lastne proizvodnje	Premajhna fleksibilnost		
Timski pristop kot izhod v kriznih situacijah	Konkurenca	Ponudba novih izdelkov, povečanje prodaje	
Širok krog znanih in vplivnih podpornikov			
Filozofija in kultura ustanove			

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 41

PROGRAM DEJAVNOSTI

V naši viziji, poslanstvu in programski usmeritvi je jasno opredeljen program dejavnosti, v katerem je poleg gostinstva, ki bo del resursov uporabilo iz že delujočega »zelenega programa« varstveno delovnega centra, predvidena tudi dodatna ponudba: kulturno-umetniški dogodki, možnosti neformalnega izobraževanja (cyber cafe, čitalnica) ter prodaja umetnostnih izdelkov, izdelkov uporabne umetnosti in domače obrti lastne proizvodnje.

Gostinska dejavnost:

- ponudba jedi: biološko pridelana hrana, preproste jedi domače slovenske kuhinje (kranjska klobasa, žganci, kisla repa in zelje, idrijski žlikrofi, štruklji ipd.),
- ponudba dietnih prigrizkov in peciva (brez sladkorja, brez glutena, z manj beljakovin ipd.),
- pekovsko pecivo, hladni prigrizki, slaščice, čokoladni pralineji, sadje ipd.,
- ponudba pijač: čaj, kava, čokolada, koktajli ipd.,
- predstavitev hrane in pijače slovenskih regij.

Kulturno-umetniška dejavnost:

- večeri s kulturno-umetniškim programom različnih izvajalcev,
- ustvarjalne delavnice za otroke,
- stalne in časovno omejene razstave del oseb s posebnimi potrebami.

Izobraževalna dejavnost:

- uporaba interneta (cyber cafe),
- študijski krožki kot neformalna oblika izobraževanja (skupaj z meščani, strokovnjaki in ljudmi s posebnimi potrebami),
- čitalnica
- gostje (pesniki, pisatelji, slikarji idr.).

Ponudba izdelkov domače obrti in uporabne umetnosti lastne proizvodnje:

- izdelki domače obrti,
- unikatni izdelki uporabne umetnosti,
- drugi umetniški predmeti.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 42

Opravljeni so bili tudi naslednji koraki:

Analiza okolja:

- analiza družbenega vzdušja – na podlagi izkušenj zadnjih petih let delovanja Centra smo ugotovili, da se je družbeno vzdušje spremenilo. Na splošno je družba bolj naklonjena ljudem v stiski in tistim, ki so potrebni različnih oblik pomoči. Tudi količina pozitivnih informacij narašča, s čimer se presegajo stereotipi in predsodki o ljudeh s posebnimi potrebami. Bolj so opaženi v javnosti, opisani in javno objavljeni pa so tudi dosežki in uspehi posameznikov s posebnimi potrebami;
- dejavnejša postajajo združenja staršev in druga civilna iniciativa. Vedno bolj je številčno in močnejše prostovoljstvo. Enakovredno obravnavanje ljudi s posebnimi potrebami postaja vrednota vse večjega števila prebivalstva. Pozitivno je vplival tudi vstop Slovenije v Evropsko unijo, kjer so te vrednote imele veliko veljavo že nekaj let prej.

Ciljni gostje:

- domači gostje (naključni sprehajalci, študentje, dijaki, upokojenci ipd.),
- domači gostje kot odziv na oglaševanje,
- tujci,
- osebe s posebnimi potrebami,
- svojci oseb s posebnimi potrebami.

Promocija/trženje:

- priprava in izdelava promocijskega gradiva,
- obvestila medijem,
- organizacija in izvedba več promocijskih dogodkov v določenem časovnem zaporedju,
- sprotno obveščanje javnosti o dogajanju in dodatni ponudbi gostilne,
- dopolnitev domače spletne strani Centra z informacijami o ponudbi in dogajanju v gostilni,
- oblikovanje strani na Facebooku.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 43

Menedžment, organizacija:

- določitev kadrovske sheme,
- imenovanje izvajalcev,
- informiranje/izobraževanje zaposlenih,
- potrditev vlog sodelujočih,
- pričetek izvajanja dejavnosti.

Ekonomsko finančni izračun:

- izdelava finančnega načrta dejavnosti,
- identifikacija potencialnih financerjev,
- promocija/razgovori s potencialnimi financerji,
- načrt ukrepanja v izrednih okoliščinah.

Pred izvajanjem dejavnosti je bilo treba še:

- pripraviti seznam zaposlitvenih možnosti v gostilni;
- uskladiti delovni čas, ki je prilagojen uporabnikovim sposobnostim, njegovim potrebam in željam;
- uskladiti nagrade in druge oblike stimulacije v skladu z veljavnim pravilnikom o nagrajevanju uporabnikov, ki je pomemben pri grajenju njihove pozitivne samopodobe, občutka koristnosti in pomembnosti;
- urediti ergonomijo delovnega prostora, ki je pomembna zaradi uporabnikove varnosti ter maksimalnega uporabe njegovih sposobnosti in zmanjšanja občutka oviranosti;
- vse potencialne in zainteresirane mladostnike in odrasle osebe z motnjo v duševnem razvoju seznaniti z delom v gostilni in o možnostih zaposlovanja, organizirati ogled gostilne in izvesti pripravljalno prakso, hkrati tudi usposobiti mentorje kot spremljevalce oseb pri zaposlovanju v gostilni;
- urediti prijetno delovno vzdušje, ki prispeva k večji motivaciji uporabnika za delo in zaposlitev, daje občutek sprejetosti in spodbuja ustvarjalnost, splošno dobro počutje, ki pomaga pri ohranjanju psihofizičnega zdravja uporabnikov.

V CUDV Draga smo dokumentacijo (Seznam zaposlitvenih možnosti v CUDV Draga, Pravilnik o nagrajevanju varovancev) dopolnili, tako da upošteva vsa ta načela in veljavno zakonodajo: začetek izvajanja storitve, individualni razvoj, delovne pogoje, delovno vzdušje, delovni čas, samoodločanje in spremljanje.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 44

Storitev traja, dokler so razlogi za vključitev uporabnika v to obliko varstva in dokler je ta pripravljen storitev sprejemati. Lahko se izvaja začasno (kadar se izvaja le za določeno obdobje) ali občasno (kadar se izvaja za določen krajši čas, ki se periodično ponavlja). Neposredno izvajanje storitve se prične v dopoldanskem (jutranjem) času in traja osem ur dnevno pet delovnih dni v tednu, vsebine zunaj tega standarda pa so odvisne od dogovora med uporabnikom in izvajalcem. Kot vsebine zunaj standarda štejejo: daljši čas trajanja storitve, izvedba prostočasnih aktivnosti poleg osemurne storitve, letovanja, zimovanja, športna in kulturna udejstvovanja, izvedba kvizov in podobno. Za dnevno navzočnost se šteje, če je upravičenec dnevno prisoten najmanj pet ur.

ZAKLJUČEK

Z izvedbo tega programa se uresničujejo mnogi vidiki družbenih procesov in tokov, med njimi možnost socialnega vključevanja invalidov v lokalno skupnost, razširjene so možnosti zaposlitve težje zaposljivih skupin, ki so se usposobile za opravljanje določenega dela in uresničuje se ena izmed naših osnovnih nalog – ozaveščanje družbe o pomenu sprejemanja drugačnosti.

SEZNAM LITERATURE:

Zakon o socialnem varstvu (2007). Uradni list RS, 3 (2007) – uradno prečiščeno besedilo 2, 23 (2007) – popr., št. 41 (2007) – popr., 114 (2006) – ZUTPG.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 /ReNPSV06-10/ (2006). Uradni list RS, 39 (13. 4. 2006).

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 45

mag. Marko Strle,
ravnatelj CKSG Portorož

MODRA KAVA - CENTER ZA KOMUNIKACIJO, SLUH IN GOVOR PORTOROŽ

CKSG PORTOROŽ IN NJEGOVA RAZVOJNA USMERJENOST

Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož je javni zavod, ustanovljen že pred sedemdesetimi leti za opravljanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti kot javne službe na področju vzgoje in izobraževanja gluhih in naglušnih otrok ter otrok z govorno-jezikovnimi motnjami. Dejavnost poteka po programih, ki jih določi minister za šolstvo. Zavod izvaja tudi zdravstveno dejavnost, ki se opravlja kot javna služba, lahko pa opravlja tudi druge dejavnosti, povezane z izvajanjem javne službe. Druge dejavnosti, povezane z izvajanjem javne službe, ki jih lahko opravlja zavod, so določene v sklepu o ustanovitvi zavoda. Dejavnosti zavoda se izvajajo na sedežu zavoda in po potrebi na drugih lokacijah. Zavod lahko izvaja posamezne vzgojno-izobraževalne programe ter zdravstvene storitve tudi v sodelovanju z drugimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi oziroma organizacijami in zdravstvenimi organizacijami v Republiki Sloveniji ali v tujini. Zavod opravlja javno službo vzgoje in izobraževanja v predšolski vzgoji, osnovnošolskem izobraževanju, dejavnostih dijaških in študentskih domov ter drugih nastanitvah.

Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož stremi v svoji razvojni viziji k uresničitvi cilja, da je ustanova vzgojno-izobraževalni, diagnostični, raziskovalni in svetovalno rehabilitacijski center, ki razvija lastne metode, tehnike dela in vzgojno-izobraževalne programe s preventivno, kompenzacijsko in socialno integracijsko nalogo, tako na Primorskem kot širše, tudi zunaj državnih meja.

Center se s svojimi izkušnjami, znanjem in strokovnostjo povezuje in sodeluje s sorodnimi domačimi in tujimi centri ter se tako uvršča v evropskem prostoru ob bok podobnim inštitucijam.

Skupna vizija Centra je, da si s kakovostnim vzgojno-izobraževalnim delom prizadeva doseči znanje, strokovni in osebni napredek svojih učencev ter strokovnih delavcev. Pri

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 46

svojem delu sodelavci Centra upoštevamo potrebe in interese posameznika, skrbimo za dobro počutje vseh udeležencev in medsebojno sodelovanje, stremimo k razvijanju visoko usposobljenega kolektiva, katerega strokovno delo je usmerjeno v nadaljnji razvoj in raziskovanje delovnega področja ter je prepoznavno v okolju.

Poslanstvo Centra je spodbujati učence k pridobivanju znanja, zlasti k samostojnemu učenju s kritičnim razsojanjem novih spoznanj ter k prisvajanju vrednot, kot so spoštovanje, doslednost, odgovornost, sodelovanje. Poslanstvo šole je tudi prizadevanje za razvoj tistih lastnosti posameznikov (učiteljev in učencev), ki so potrebne za delo v sodobni družbi, kot so ustvarjalnost, samostojnost, odgovornost ter sodelovanje z drugimi. Vse našteto naj se razvija v luči medsebojnega spoštovanja z zavestno naravnanostjo k vseživljenjskemu učenju. Ravno slednje je poglavitno izhodišče, da iz temeljnih nalog in dejavnosti Centra širimo in nadaljujemo z razmišljanjem, kaj lahko ponudimo na področju skrbi za osebe s posebnimi potrebami, ko zaključijo šolanje, kako lahko udejanjamo trajnost posameznikovega učenja z učinkovitim prehodom na trg dela ter poudarimo našo prepoznavnost v ožjem in širšem lokalnem okolju.

Zavod je ustanovljen za izvajanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti, ki se opravlja kot javna služba na področju vzgoje in izobraževanja gluhih in naglušnih otrok, otrok z govorno-jezikovnimi motnjami, na podlagi programov, ki jih določi minister, pristojen za šolstvo. Neizbežno je dejstvo, da je v tovrstne programe vključenih vedno več otrok s kombiniranimi motnjami in ustanova ima dolžnost razvijati take priložnosti, da se vanje vključi več različnih deležnikov.

Pomemben zapis statuta zavoda nas nagovarja, da zavod lahko opravlja tudi druge dejavnosti, povezane z izvajanjem javne službe. Druge dejavnosti, povezane z izvajanjem javne službe, ki jih lahko opravlja zavod, so določene v sklepu o ustanovitvi zavoda. Dejavnosti zavoda se izvajajo na sedežu zavoda in po potrebi na drugih lokacijah.

Kaj torej razviti v okviru javne službe?

Razmislek: prvič.

V okviru javne službe zavod opravlja tudi naslednje naloge, ki so potrebne za izvajanje javne službe, kot so celotna defektološka ali specialno pedagoška diagnostika ter psihološka diagnostika; izvajanje dodatne strokovne pomoči za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj, določenih v odločbi o usmeritvi na drugih vzgojno-izobraževalnih zavodih; preučevanje in razvoj znakovnega jezika in kulture gluhih; izobraževanje in svetovanje staršem in strokovnim delavcem drugih ustanov; eksperimentalno in rehabilitacijsko delo s področja didaktike in metodike dela z gluhimi in naglušnimi otroki, mladostniki in odraslimi ter osebami z govorno-jezikovnimi motnjami;

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 47

svetovanje, informiranje in izobraževanja učiteljev, staršev, strokovnih delavcev ter drugih oseb; hospitacijska dejavnost za študente in specializante pedagoških, medicinskih in drugih družboslovnih smeri.
Kaj torej lahko še razvijamo v okviru javne službe?
Razmislek: drugič.
Zavod opravlja temeljne dejavnosti, ki so povezane z opravljanjem javnih služb. Ambicioznost, volja, predanost poklicu ter še kaj narekujejo, da iščemo nove možnosti in priložnosti, četudi začnemo pri projektu.

TUJE IZKUŠNJE IN NAŠE NAVDUŠENJE

Od kod izvira navdušenje? Iz večletne skorajšnje resignacije, da na področju dela z osebami s posebnimi potrebami vse poteka tako počasi? Morda iz večletne nenehne naivnosti, da se bo nekoč nekaj spremenilo, še posebej, če te navdušujejo izkušnje iz tujine?
Na srečo navdušenje ostaja in pogosto podkrepi vero, da bo še marsikaj šlo v pravo smer in v korist vseh nas.
Začetki močnega navdušenja segajo čez mejo. Ni moj namen podrobno predstavljati izkušnje v Italiji, ampak zgolj izpostaviti dva pomembna in odmevna projekta.
Hotel s šestimi zvezdicami iz leta 2014 je bil skorajda resničnostni šov in nadvse navdušujoč projekt italijanske javne televizije ter društva za osebe z downovim sindromom. V dveh sezonah so namreč spremljali po šest mladostnikov z downovim sindromom pri neposrednem vključevanju v delovno okolje na turističnem področju. Opravljanje delovne prakse, različno delo za petične turiste ob boku s t.i. tutorji, ki usmerjajo, pomagajo, vodijo, učijo je s postavitvijo mladih pred televizijske kamere prodrlo v zavest nevedneže in omogočilo nove priložnosti v podobnih, morebiti manj javno izpostavljenih projektih.
Projekt WoW! Wonderful Work! iz leta 2015 si je zadal dva temeljna cilja: okrepiti socialno in delovno vključenost oseb z downovim sindromom ter ustvariti ustrezne vrednostne pogoje za podjetja, ki se odločijo, da jih bodo zaposlila. Ciljno so bili oblikovani osebni načrti pomoči, s katerimi so predvideli okrepitev zmožnosti oseb z downovim sindromom in razvijali talente, ki jih imajo. S projektom so želeli združiti moči vseh, ki so uvideli, da tudi osebe z znižanimi intelektualnimi zmožnostmi prinašajo podjetjem nove možnosti in priložnosti, so vir podjetja. Podjetnika izpostavlja v sistemu, ki je usmerjen h krepitvi položaja oseb z downovim sindromom.
Veliko jih še vedno misli, da so osebe z downovim sindromom zmožne opravljati le pre-

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 48

prosta ponavljajoča se dela, a nedavne izkušnje kažejo ravno nasprotno. Lahko so vključene v raznolike oblike dela, če so ustrezno pripravljene, k čemur je pripomogla tudi digitalizacija številnih procesov.
Vse to nas navdušuje.

VKLJUČENI V DRUŽBO

Izraz socialna vključenost nosi v svojem najširšem pomenu vpetost posameznika, njegove družine in šole v enovit sistem, v katerem je posameznik njen dejavni deležnik.
Vnovičen skok čez mejo.
Do leta 1970 so italijanske občine organizirale načrtno izvedbo t. i. poletnih centrov za vse mladoletne. Tudi za tiste s posebnimi potrebami. Za otroke z downovim sindromom je bila to izjemna priložnost za socializacijo. Tovrstna praksa se je razvijala in živi še danes. Hkrati je priložnost za starše, ko kljub ali zaradi odsotnosti otroka, lahko zaživijo neke svoje stare navade in začutijo svobodo, ki je morebiti niso bili več vajeni.
Leta 1992 so v novem zakonu, ki opredeljuje podporo, socialno vključenost in pravice oseb s posebnimi potrebami zapisali posamezne člene in določili odstranitev ovir za opravljanje športnih, turističnih in rekreativnih dejavnosti. Nekaj očitnih korakov je bilo narejenih v pravo smer in pogosto boste srečali osebe z ddownovim sindromom na javnem kopališču ali smučišču. Čemu vse to? Dokazan je bil pomemben napredek v celostnem razvoju posameznikov (Ruiz, Gil, Fernandez-Pastor, de Diego in Peran, 2003). Izboljšane športne in gibalne funkcije niso le en pokazatelj pozitivnih učinkov, saj so se enako pomembno izboljšali tudi samopodoba, samostojnost, trud, vztrajnost in sodelovalni duh.

OD ZAMISLI DO PROJEKT

V idejni zasnovi predloga projekta MODRA KAVA Centra za komunikacijo, sluh in govor Portorož izhajamo iz jasnih ciljev, ki so v prvi vrsti uresničljivi, dejanski, preverljivi in časovno merljivi.
Projekt MODRA KAVA Centra za komunikacijo, sluh in govor Portorož je v tem trenutku, še vedno, idejna zasnova za ustanovitev kavarne in knjigarne, ki bo delovala v okviru CKSG Portorož v Piranu.
Projekt je namenjen osebam s posebnimi potrebami, ki bi v omenjenem podjetju z

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 49

družbeno odgovornostjo lahko opravljali vodeno delovno prakso pod nadzorom skrbnika in strokovnega vodje ter samostojno opravljali izbrana opravila in zadolžitve.
Osebe s posebnimi potrebami bodo učenci osnovnošolskih in srednješolskih programov, ki morajo opraviti delovno prakso, absolventi po končanem šolanju (srednješolskem poklicnem izobraževanju) v procesu iskanja ustrezne zaposlitve, odrasli, ki se zaradi svojih motenj, ovir in primanjkljajev ne morejo vključiti v redne oblike zaposlitve (npr. osebe z downovim sindromom, osebe z avtističnimi motnjami, gluhe ali naglušne osebe idr.)
Skrbnik naj bi bil zaposleni v CKSG Portorož in bo skrbel za neposredno delo, spremljanje, poučevanje, vodenje osebe s posebnimi potrebami.
Strokovni vodja bo zaposleni v CKSG Portorož in bo spremljal potek delovne prakse ter bo v oporo tako skrbniku kot tudi osebi s posebnimi potrebami. Nastopal bo tudi v vlogi mediatorja med posameznimi deležniki.
Število neposredno vključenih v projekt MODRA KAVA CKSG Portorož se spreminja glede na finančno konstrukcijo in nadaljnje finančne možnosti samega projekta, a sodelovale naj bi najmanj tri osebe.
V prvi fazi zasledujemo naslednje cilje: izdelati idejno zasnovo projekta MODRA KAVA CKSG Portorož; predstaviti idejno zasnovo projekta MODRA KAVA CKSG Portorož pomembnim deležnikom na lokalnem in državnem nivoju; oblikovati mrežo partnerjev, ki bi dejavno sodelovali v idejni zasnovi projekta MODRA KAVA CKSG Portorož in jo udejanjili ter preveriti možnost uresničitve projekta MODRA KAVA CKSG Portorož z napovedjo operativnega načrta dejanske izvedbe projekta. Vsi cilji prve faze so bili do septembra 2015 že doseženi.
V drugi fazi nadaljujemo s cilji, kot je oblikovanje operativnega načrta za izpeljavo projekta MODRA KAVA CKSG Portorož s pridobitvijo soglasij sosedov in pridobitvijo soglasij vseh etažnih lastnikov.
Nadaljevanje predvideva: fazo projektiranja, kjer bo pripravljena idejna zasnova poslovnega prostora na podlagi investitorjeve projektne naloge, priprava projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja, projekta za izvedbo del ter opredelitev obratovanja in vzdrževanja. Po vsem tem sledijo že faze izvedbe ter nadzora.
Idejna zasnova dobiva vse bolj opredmeteno obliko, a nas pregled časovnice opominja, da se je ideja porodila že leta 2014.
Obravnavali smo nekaj primerov praks v tujini in uspelo nam je že udejanjiti nekaj idej, a nas čaka še nekaj pomembnih odločitev, da bodo idejne zamisli postale dokazi, da živimo v družbi, ki skrbi za slehernika, tudi za svoj najšibkejši člen, ter prav zato uspeva.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 50

VIRI IN LITERATURA

Peran, S., Gil, J. L., Ruiz, E. Fernandez-Pastor, V. (1997). Development of physical response after athletics training in adolescents with Down's syndrome. Munksgaard: Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports: 7: 283-288.

http://www.wonderfulwork.it/ (1. 10. 2016)

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 51

Irena Nose,
prof.soc.ped., vodja enote Dom Centra Janeza Levca Ljubljana

CENTER JANEZA LEVCA LJUBLJANA

Karlovška 18, Ljubljana

Po podatkih Ministrstva za šolstvo, znanost in šport (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 2011) so skoraj vsi dijaki, ki imajo lažjo motnjo v duševnem razvoju (LDMR), po zaključeni osnovnošolski obveznosti vključeni v programe nižjega poklicnega izobraževanja (NPI). V šolskem letu 2010/2011 smo v organizacijski enoti (OE) Dom Centra Janeza Levca Ljubljana (CJL) izvedli raziskavo, v katero smo zajeli 144 mladostnikov z lažjo motnjo v duševnem razvoju (v nad. mladostniki), ki so končali programe NPI ter so v času šolanja bivali v OE Dom. Rezultati so pokazali, da je 27,8% mladostnikov brez zaposlitve, samo 12,5% jih dela v poklicu, za katerega so se izobraževali, 8,3% pa je vključenih v VDC, čeprav nekateri ne sodijo v takšno obliko zaposlitve. Slednje je pokazala tudi analiza varstveno delovnih centrov, ki jo je opravil Inštitut za socialno varstvo leta 2008.

Mladostniki, ki obiskujejo NPI, imajo z vključevanjem v delovno okolje pogosto težave že v času šolanja, ko opravljajo prakse pri zunanjih izvajalcih, saj niso kos hitremu delovnemu tempu, delovnim nalogam in nimajo dovolj socialnih spretnosti, da bi bili uspešni v novih socialnih situacijah. Delovno okolje pa zahteva vedno več znanja in izkušenj, zato pogosto tudi po končanem programu NPI niso kos zahtevam na odprtem trgu dela.

Glede na veliko nezaposljivost oseb z lažjo motnjo v duševnem razvoju in s tem povezano slabo materialno podlago za zadovoljevanje človekovih osnovnih potreb, slabo samopodobo, občutek nekoristnosti ter izključenosti, smo iskali nove oblike podpore že v času šolanja pa tudi po zaključku le-tega. Vsa spoznanja so strokovne delavce CJL usmerjala k iskanju priložnosti, ki bi mladim z LDMR, ki bivajo v Domu CJL, pomagali pri pridobivanju znanj, veščin, izkušenj in spretnosti ter jim tako olajšali vstop v širše socialno okolje in na trg dela.

Ena izmed priložnosti za socialno integracijo je tudi počitniška zaposlitev v turističnih objektih. Ker je tudi tu zaposlitev na odprtem trgu dela praktično nemogoča (žal turistični delavci raje najamejo tujo delovno silo), smo ustanovili Hostel pri Janezu, ki deluje julija in avgusta v prostorih Doma CJL. Glede na druge hostle v Sloveniji, je posebnost Hostla

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 52

pri Janezu ta, da v njem opravljajo svoje počitniško delo mladostniki z LDMR in sopojavnimi drugimi motnjami, na primer avtizmom. Glavni cilji Hostla pri Janezu so torej: (1) usposabljanje in priprava na zaposlitev, (2) socialno vključevanje mladih s posebnimi potrebami v širše okolje, (3) pridobivanje socialnih veščin in delovnih izkušenj in (4) zaslužek za opravljeno delo.

Odlična lokacija stavbe in prijetni prostori, ki jih ponudimo gostom v času poletnih počitnic, so le sredstvo za dosego zgoraj omenjenih ciljev.

Z organizacijo zaposlitve v Hostlu pri Janezu pričnemo že maja, ko učence in dijake seznanimo z možnostjo, da se prijavijo za počitniško delo. Kandidati za delo napišejo prošnjo. Mladostniki se lahko odločijo za opravljanje dela v kuhinji, na recepciji, za kurirska dela, urejanje okolice ter delo sobarice. Matični vzgojitelji mladostnikom svetujejo tako, da so njihove odločitve usklajene s starostjo, sposobnostmi in njihovimi znanji. Učencem, ki obiskujejo poseben program, pri pisanju prošnje pomagajo vzgojitelji. O možnostih počitniškega dela v Hostlu pri Janezu obvestimo tudi starše.

Junija se začne drugi del priprav. Izbrane dijake razdelimo v tri skupine: v skupino sobaric, skupino delavk v kuhinji ter podporno skupino (kurirji, receptorji, delavec za urejanje okolice). Za vsako skupino vzgojitelji pripravijo opis nalog in postopke dela, ki se jih kandidati naučijo, prav tako obvladajo tudi nekaj angleških besed, ki so potrebne za sporazumevanje z gosti. Pred odprtjem Hostla sledi še praktični del, ko se mladostniki preizkusijo v delovnih nalogah, v poznavanju bontona in osebni urejenosti na delovnem mestu ter razumevanju pravil delovanja hostla.

V začetku julija začnemo oglaševati storitve na hostelworld.com, delo v kuhinji, sobah in okolici pa prevzamejo mladostniki ob pomoči in podpori vzgojiteljev. Tako mladostniki kot vzgojitelji se zavedajo, da za plačilo ponujamo storitev na trgu, kjer šteje samo kakovostno opravljeno delo.

Projekt Hostel smo poleti 2016 izpeljali že tretjič in rezultati so bili zelo dobri, saj so mladostniki opravljali dela, za katera smo jih pripravili, brez težav, pri tem so spoštovali delovne in vedenjske norme, ki smo jih postavili. Za uspešno opravljeno delo je izrednega pomena motiviranost, ki je vsako leto zelo visoka, saj mladostniki vedo, da bodo za svoje delo dobili plačilo, ter seveda skrbno načrtovane in smiselne delovne naloge, ki so prilagojene sposobnostim vsakega posameznika.

V treh letih je bil Hostel pri Janezu odprt 161 dni, sprejeli smo 3778 gostov iz 23 držav, v počitniškem delu pa se je preizkusilo 64 mladostnikov.

Dober pokazatelj, da delo v Hostlu poteka dobro in odgovorno, so ocene gostov, saj si Hostel vsako leto na hostelworld.com prislužili visoko oceno, najvišjo oceno pa prejme ravno osebje, urejenost hostla in odličen zajtrk.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 53

Pred desetletji je bil prehod iz šole na trg dela za mladostnike z LMDR veliko lažji. Danes je poleg znanja, ki ga pridobijo v programih NPI, potrebno, da so mladostniki, ki zaključujejo šolanje, opremljeni z najrazličnejšimi socialnimi veščinami in znanji, povezanimi z iskanjem službe, pisanjem prošnje, komunikacijo v različnih situacijah… Učenje in obvladovanje socialnih in življenjskih veščin je proces, saj se mladostniki z LDMR običajno teh veščin ne naučijo spontano, ampak potrebujejo sistematično učenje tako v varnem domačem in šolskem okolju kot v širšem socialnem prostoru. Počitniško delo v Hostlu pri Janezu je tako ustrezen poligon za učenje delovnih in socialnih spretnosti ter pridobivanje izkušenj, kjer se v znanem okolju ob vzgojitelju srečujejo z izzivi, kot so: odgovornost, premagovanja stresa, timsko delo, bonton, ustrezne komunikacije, soočenja s konflikti na delovnem mestu, …

Hostel pri Janezu je za mladostnike in pedagoge neprecenljiva izkušnja in potrditev, da je ta model uspešna šola treninga socialnih, delovnih in življenjskih veščin, saj vsak mladostnik, ki se preizkusi v počitniškem delu, po mnenju pedagogov pridobi dodatne socialne veščine in je bolj samozavesten, kar mu pomaga pri vključevanju v širše socialno okolje in pridobivanju trajne zaposlitve.

ZAPOSLITVENI CENTER - JANEZ DELA

Breda Holc,

univ.dipl.soc.del., vodja zaposlitvenega centra Janez dela

Strokovni delavci v CJL se že vrsto let srečujemo s pomanjkanjem trajnih zaposlitvenih možnosti za osebe z LMDR ali drugih težje zaposljivih oseb.

Potrebe po delovni izkušnji, zaposlitvi naših dijakov, so nas vodile v iskanje zaposlitvenih priložnosti. Pogosto imajo mladostniki poleg motnje v duševnem razvoju tudi nespodbudno domače okolje, neurejene domače razmere, duševne motnje in druge zdravstvene težave, socialni položaj družine je šibkejši itd. Zavedamo se, da delo oziroma trajna zaposlitev pomeni še veliko več kot le materialno podlago za zadovoljevanje človekovih osnovnih potreb. Zaposlitev utrjuje socialne vezi človeka z okoljem, mu daje materialno, socialno in psihično varnost ter občutek potrebnosti v družbi. Delo pomembno vpliva na posameznikovo samospoštovanje, samoizpolnjevanje, oblikovanje identitete in socialno interakcijo.

V prvem delu prispevka smo opisali Hostel pri Janezu, ki ponuja začasno počitniško delo šolajočim se mladostnikom. Za možnost dolgotrajne oblike dela in redne zaposlitve pa smo marca 2013 ustanovili delovno skupino, ki je raziskala zakonsko podlago za us-

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 54

tanovitev zaposlitvenega centra (ZC) in speljali vse potrebne postopke v zvezi s tem. Glede na to, da večina naših dijakov zaključi program pomočnik peka ali slaščičarja, je postala naša glavna dejavnost peka kruha ter drugih pekovskih in slaščičarskih izdelkov. Z ustanovitvijo ZC bi tako brezposelnim osebam ponudili zaposlitev na področju, ki jim je blizu. Marca 2016 smo po Pravilniku o zaposlitvenih centrih od ministrstva, pristojnega za invalidsko varstvo, pridobili status zaposlitvenega centra. Za pridobitev statusa ZC in s tem finančno pomoč, smo morali izpolniti določene kadrovske, organizacijske in tehnične pogoje, ki jih omenjeni pravilnik določa. Mednje spada tudi poslovni načrt s finančni planom, ki zagotavlja pozitivno poslovanje.

Takoj po dodeljenem statusu smo zaposlili šest oseb na zaščitenih delovnih mestih. Gre za osebe, ki so težje zaposljive in pri delu potrebujejo več podpore, v našem primeru je šlo za osebe z LDMR. ZC je po zakonu pravna oseba posebnega pomena in zagotavlja zaščitena delovna mesta invalidom, ki zaradi invalidnosti dosegajo od 30 do 70 % pričakovanih delovnih rezultatov in jim je Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje izdal odločbo, da so zaposljivi le na zaščitenih delovnih mestih. Pridobivanje statusa invalida po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI) poteka po določenih postopkih in merilih, med njimi je predhodno usposabljanje na konkretnem delovnem mestu z oceno delazmožnosti. Sama dejavnost peke je najprej potekala pod okriljem kuhinje CJL, po podeljenem statusu ZC pa gre za samostojno pravno obliko zavoda. Za ZC je pomembno, da je delo razdeljeno na faze, ki so enostavne, ponavljajoče se, prilagojene posebnim potrebam posameznika. Osebe, zaposlene na zaščitenih delovnih mestih, morajo biti strokovno vodene, usmerjane, velikokrat potrebujejo stalni nadzor, pozitivno spodbudo in podporo, včasih tudi izven delovnega procesa. Zaposleni na zaščitenih delovnih mestih v ZC imajo sklenjeno delovno razmerje na podlagi Zakona o delovnih razmerjih in so upravičeni do plače, regresa, nadomestila, dopusta, stroškov prevoza, prehrane… Poleg omenjenih zaposlenih je v ZC Janez dela zaposlen tudi strokovni sodelavec oziroma delovni instruktor in polovični delovni čas strokovna delavka. Prostori pekarne se nahajajo na sedežu Centra Janeza Levca Ljubljana, na Karlovški cesti.

Poleg našega cilja, da ponudimo zaposlitev večjemu številu težje zaposljivim osebam na širšem področju dela oziroma zaposlovanja, pa je naše vodilo tudi tradicionalna peka brez dodanih aditivov. Dnevno pripravljamo in dostavljamo sveže izdelke po naročilu. S kruhom in pekovskim pecivom oskrbujemo CJL, OŠ Jožeta Moškriča (na podlagi javnega razpisa), restavracijo Lars&Sven burgers, Drugo violino, Sobo 102, Kralj Žara, Trgovino Prlečka… Poleg kruha in pekovskega peciva ponujamo tudi nekaj izdelkov iz slaščičarske

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 55

dejavnosti, ki je še v razvoju in za katero upamo, da se bo razvila in omogočila zaposlitev osebam s posebnimi potrebami.

Cilji ustanovitve zaposlitvenega centra so pravzaprav enaki ciljem Hostla pri Janezu. Glavna razlika med obema oblikama zaposlitve je ta, da smo z ustanovitvijo zaposlitvenega centra ustvarili pogoje za trajno zaposlitev. Prepričani smo, da le trajna zaposlitev zadovoljivo vpliva na kakovost življenja, ekonomsko neodvisnost in osamosvojitev od podpore družbe in družine.

Obe omenjeni obliki dela, oba primera dobre prakse sta nastala ob veliki podpori CJL. Spoštovanje je temeljno načelo našega dela. Trudimo se ustvarjati prijetno delovno okolje, kjer se upoštevajo posebnosti posameznika. Ponosni smo na to, da je naše poslovanje uspešno, čeprav za oba primera velja, da je njun osnovni namen priložnost, usposabljanje, zaposlitev. Največja motivacija pa je zadovoljstvo dijakov in zaposlenih odraslih na zaščitenih delovnih mestih.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 56

Irena Borštnik, mag., dipl. inž. agr. (UN), CUDV Dolfke Boštjančič, Draga
dr. Katja Vadnal, mag., dipl. inž. kmet. zoot. (UN)

KONCEPT PREIZKUŠANJA MODELA SOCIALNIH STORITEV ZA OSEBE Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU KOT DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH V SLOVENIJI

UVOD

Pozna devetdeseta leta 20. stoletja in prvo desetletje 21. stoletja so bili čas intenzivnega nastajanja t.i. zelenih programov socialnega varstva po celotni Evropski uniji. Spodbudili so jih trdna osebna prepričanja in ustvarjalne težnje po odpiranju kmetijstva in socialnega varstva novim izzivom. Zato so postali tudi nekakšen znak inovativnosti, ki prispeva k ugledu izvajalca. Glavni motivi pionirjev so bili že od samega začetka: zagotavljanje boljše kakovosti življenja ljudi s posebnimi potrebami, ohranjanje tradicionalnega kmetijstva majhnega obsega in prispevek k inkluzijsko usmerjenemu razvoju družbe.

Večino teh projektov so predstavljali mikro projekti, ki so bili prvenstveno usmerjeni v korist uporabnikov, predvsem ljudi z motnjami v duševnem razvoju in motnjami v duševnem zdravju. Dejavnosti so bile strokovno načrtovane in organizirane, izvajali pa jih strokovnjaki-praktiki, ki so iskali najboljše rešitve na področju povezovanja kmetijstva in socialnega varstva v korist tako uporabnikov kot kmetov. Ekonomski učinki so bili manj pomembni in niso segali prek ekonomske vzdržnosti. Če pa so bili zeleni programi organizirani po načelih podjetništva, tudi socialnega, pa je bila zelo pomembna tudi njihova ekonomska učinkovitost.

Izkušnje z zelenimi programi socialnega varstva iz tega obdobja so pokazale, da bi lahko le-ti pomembno prispevali k politiki enakih možnosti in to ne samo za uporabnike – ljudi s posebnimi potrebami, temveč tudi za majhne kmetije, ki jih trg neusmiljeno odriva na rob.

Gospodarska kriza pa je imela uničujoče učinke na do tedaj v EU tradicionalne ekonomske, politične in družbene strukture. Tudi zelenim programom ni bilo prizanešeno.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 57

Pričakovati pa je, da bo na novo oblikovan evropski steber socialnih pravic prispeval k njihovi ponovni oživitvi, tako v okviru politike zaposlovanja kot tudi v okviru politike njihovega aktiviranja in socialnega varstva.

Glede na pričakovano ponovno zanimanje za zelene programe je namen prispevka predstaviti splošni model zelenega programa socialnega varstva kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji v funkciji njegovega aktiviranja ter varstva in dela pod posebnimi pogoji.

Splošni model predstavljenega zelenega programa je nastal na podlagi intenzivnega raziskovalno-razvojnega dela, ki je potekalo na Biotehniški fakulteti v okviru programa COST Akcije 866 Green Care Agriculture, projekta »Socialne storitve na večnamenskih kmetijah- So Far« kot dela raziskovalne prioritete 8.1.B.1.1- "Modernizacija in trajnostni razvoj kmetijstva in gozdarstva, vključno z njuno večnamensko vlogo pri zagotavljanju trajnostnega razvoja in promocije podeželja" v 6. EU okvirnem programu raziskovanja in tehnološkega razvoja kot tudi številnih projektih, financiranih s strani R Slovenije in Mestne občine Ljubljana.

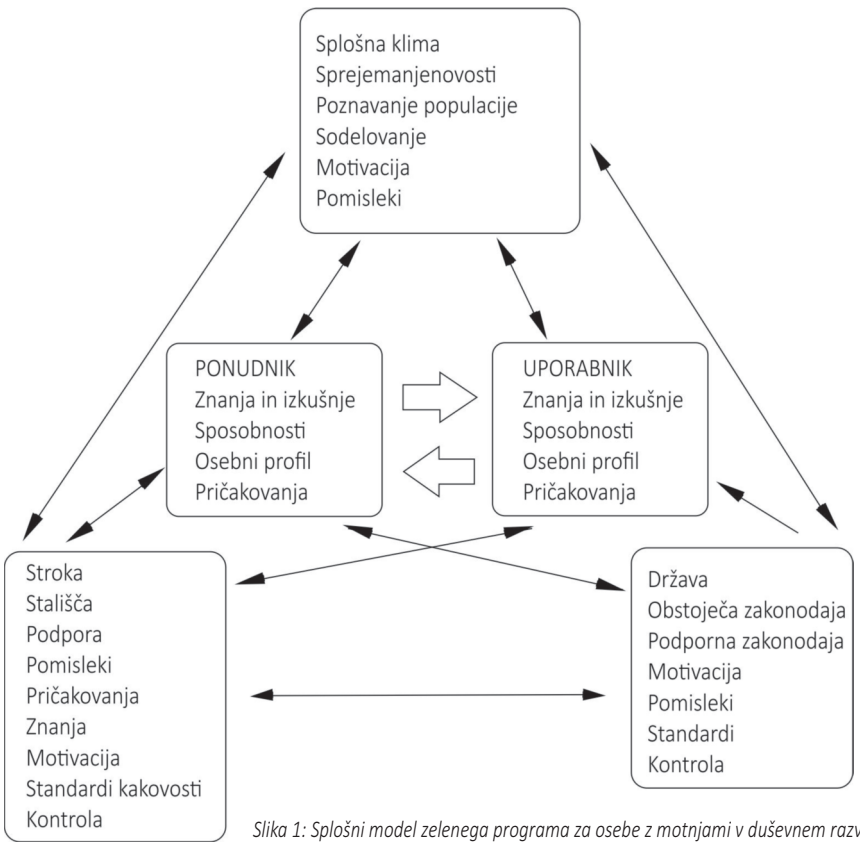

Slika 1: Splošni model zelenega programa za osebe z motnjami v duševnem razvoju

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:23 Page 58

Splošni model zelenega programa socialnega varstva kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

Glavna akterja splošnega modela zelenega programa sta ponudnik in uporabnik storitev. Že med njima se kaže močna soodvisnost, saj morata medsebojno uskladiti ponudbo in povpraševanje. Dejavniki, ki odločajo o obliki in vsebini ponudbe in povpraševanja, so: znanje in izkušnje, sposobnosti, osebni profil posameznika in pričakovanja ter želje obeh akterjev.

Predvidevamo, da ponudnik na začetku nima vsega potrebnega znanja za izpeljavo tovrstne storitve, zato je nujno, da mu stoji ob strani stroka obeh sodelujočih področij. Še vedno pa ne more izpeljati dejavnosti, če ga država ne podpre z ustrezno zakonodajo, ki ureja tako pravno kot finančno plat dejavnosti, in če ga okolje ne sprejme ter s tem omogoči inkluzijski cilj dejavnosti.

Uporabnik je prav tako sam močno vpet med stroko in državo, ki mu vsaka na svoj način omogočata zadovoljevanje potreb.

Po eni strani so stroka, država in okolje kot zunanji dejavniki v močni medsebojni soodvisnosti, hkrati pa vsak posamično in skupaj v soodvisnosti s ponudnikom in uporabnikom tovrstne storitve. Stroka in okolje lahko vplivata na državo in obratno. Stroka je tista, ki promovira dejavnost s strokovnega stališča in s tem lahko vpliva na državo, da ta sprejme potrebne zakonske podlage. Prav tako lahko pozitivno vpliva na okolje, ki ga postopno lahko pripravi na novo dejavnost.

Algoritem načrtovanja in uvajanja zelenega programa

Algoritem načrtovanja in uvajanja zelenega programa je prikazan na sliki 2.

Avtor osnovne zamisli ali ideje zelenega programa socialnih storitev je v predstavljenem modelu lahko katerikoli od petih deležnikov, ki sodelujejo v procesu. Zakonodaja zaenkrat omogoča vlogo nosilca in izvajalca dejavnosti le socialnovarstveni instituciji. Tako se za to vlogo zdi najbolj primeren lokalni varstveno delovni center.

Ob predpostavki, da je ustvarjanje razmer za čim boljše vključevanje uporabnikov v socialno okolje v interesu nosilca in izvajalca dejavnosti, institucije, se lahko izpelje naslednji korak, to je preverjanje osnovne ideje v praksi med potencialnimi deležniki.

Tretji korak, ko imamo potencialne kandidate in podporno okolje, je izdelava individualnega načrta za uporabnika in izdelava profila kmetije. Pri tem moramo upoštevati, da sta vsak uporabnik in vsaka kmetija edinstvena in da mora biti program dejavnosti izdelan za določeno kmetijo in določenega uporabnika.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 59

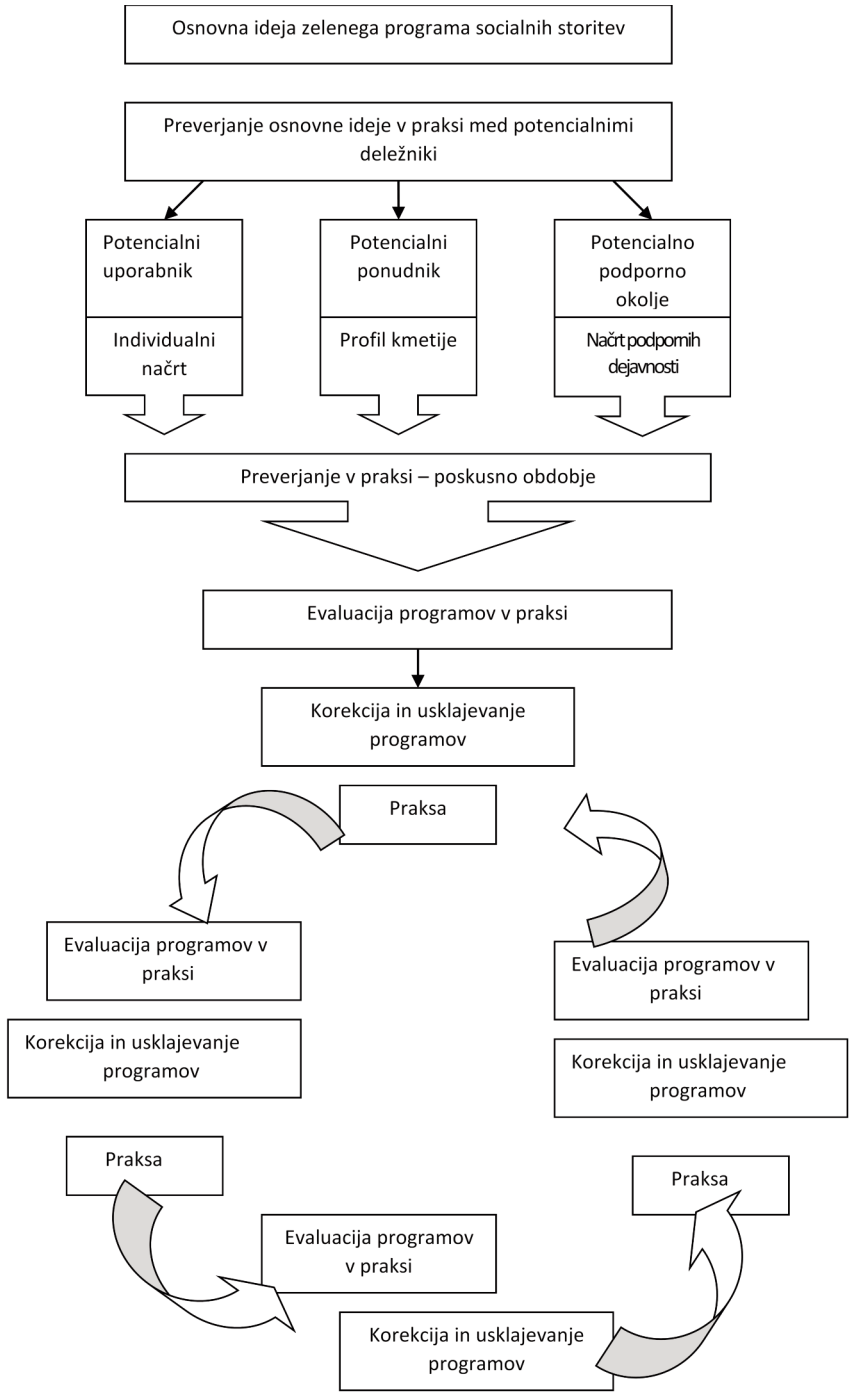

Slika 2: Model uvajanja/izvajanja zelenega programa socialnega varstva kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 60

Kritična točka pri tretjem koraku, to je pri pripravi zelenega programa, bi lahko bil posplošen program z nejasnimi cilji in neusklajenimi pričakovanji, kar bi kasneje lahko privedlo do nezadovoljstva na obeh straneh, pri izvajalcu in uporabniku.
Za uspešnost zelenega programa sta ključnega pomena njegova redna in stalna evalvacija ter prilagajanje izvedbe ugotovljenim prednostim (krepitev) in slabostim (odprava). Pri tem so nujno potrebni pomoč in podpora stroke, (samo)zagovorništvo uporabnikov ter supervizija za ponudnike storitev. Le na tak način je mogoče zagotoviti razmere, da se bo stroka lahko počasi umikala iz same izvedbe dejavnosti, tudi glede na stopnjo ponudnikove usposobljenosti, vendar nikoli popolnoma.

Preverjanje modela z relevantnimi deležniki v lokalni skupnosti

Relevantni deležniki z območja lokalne skupnosti, in sicer socialnovarstvena institucija, kmetje in kmetice, lokalna invalidska organizacija lokalna kmetijska svetovalna služba, tisti, ki odločajo v lokalni skupnosti in lokalna razvojna agencija, so model zelenega programa ocenili kot ustrezen. Čeprav so zeleni programi socialnega varstva novost, niso videli večjih problemov pri sprejemanju takih programov v svoja okolja, saj so uporabniki tudi del njihovega socialnega okolja.
Strinjali so se z izhodiščem, da so postopnost uvajanja, partnerstvo med sodelujočimi in primerno načrtovanje ključnega pomena pri uvajanju zelenih programov na kmetije. Pri tem so poudarili, da je potrebno ohraniti inkluzijski kapital kmetije in je ne obremenjevati z omejitvami, ki jih prinaša institucija. V primeru te dejavnosti naj bi se institucija skušala prilagoditi pristnemu, vsakdanjemu življenju na kmetiji in ne obratno, saj je namen tovrstne dejavnosti vključevanje oseb z motnjami v duševnem razvoju v socialno okolje. Od njih ni smiselno pričakovati delovnega učinka, temveč naj bo program usmerjen predvsem v izboljšanje kakovosti njihovega življenja – dobro počutje uporabnika, njegova boljša socializacija, dvig samozavesti in lastne samopodobe, boljše sprejemanje teh oseb s strani okolice in pozitiven odziv okolice na njihovo delo.
Postopno uvajanje zelenega programa na določeno kmetijo bi veliko pripomoglo k sprejemanju oseb z motnjami v duševnem razvoju v določeno okolje. Zato bi bilo smiselno uporabiti tako imenovano »projektno vključevanje« uporabnikov v delo na različnih kmetijah v lokalni skupnosti, pri čemer bi lahko izrabili zajeten nabor različnih aktivnosti, vključno s tradicionalnimi obrtmi, ki jih lokalne kmetije ponujajo med celim letom.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 61

VIRI

Borštnik I. 2011. Koncept preizkušanja modela socialnih storitev za osebe z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 144 str.

Braastad B., Gallis C., Sempik J., Senni S., van Elsen T. 2007. COST Action 866 »Green Care« in Agriculture - A multidisciplinary scientific neetwork. In: Gallis C. (ed.) »Green Care in Agriculture: Health effects, economics and policies«. 1 st European COST Action 866 conference, Vienna, Austria, 20-22 June 2007. Thessaloniki, University studio press: 13-24.

Dessein, J. (ed.) 2008. Farming for Health. Proceedings of the Community of Practice Farming for Health, 6 - 9 November 2007. Ghent, Belgium. Merelbeke, Belgium: ILVO: 204 str. http://www.farmingforhealth.org/archive/results-2007/cop-workshop-2007-ghent 20.9.2016).

COST Action 866 Green Care Agriculture, http://www.cost.eu/COST_Actions/fa/866 (12.8.2016)

Di Iacovo F (ed.), O'Connor D. (ed.) 2009. Supporting policies for social farming in Europe : progressing multifunctionality in responsive rural areas. Firenze, Arsia - Agenzia regionale per lo sviluppo e le innovazione nel settore agicolo-forestale: 81-89.

Di Iacovo F. 2008. Charity work, income generation- or something else ? In: Dessein, J. (ed.) Proceedings of the Community of Practice Farming for Health, 6 - 9 November 2007. Ghent, Belgium, Merelbeke: 55-67. http://www.farmingforhealth.org/archive/results-2007/cop-workshop-2007-ghent-(20.9.2016).

Durand G., Van Huylenbroeck G., 2003. Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development. Aldershot, Ashgate publishing: 1-18.

EDF Report on the impact of the crisis on the rights of persons with disabilities: 10 str. http://www.edf-feph.org/Page_Generale.asp?DocID=13854&thebloc=13856 (22.8.2016)

Elings M. 2006. People-plant interaction: the physiological, psychological and sociological effects of plants on people. In: Hassink J. (ed.), van Dijk M. (ed.). Farming for Health: Green-care Farming Acros Europe and the United States of Amerika. Wageningen, Springer: 43-56.

Enders Slegers M. J. 2008. Therapeutic farming or therapy on a farm? In: Dessein, J. (ed.) Proceedings of the Community of Practice Farming for Health, 6 - 9 November 2007. Ghent, Belgium, Merelbeke: 37-45.

Evropska komisija. COM(2016) 127 final.Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij. Začetek posvetovanja o evropskem stebru socialnih pravic. {SWD(2016) 50 final} {SWD(2016) 51 final}. Strasbourg, 8.3.2016: 12 str. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0127&from=SL (15.9.2016)

Haller R.,1998. Vocational, Social, and Therapeutic programs in Horticulture. In: Simson, Sharon P.(ed), 1998. Horticulture as therapy: principles and practice. Food Products Press, New York, London : 43-65

Hassink J., Van Dijk M. 2006. Farming for Health across Europe. In: Hassing J. and Majken van Dijk (ed). Farming for Health: Green-care Farming Acros Europe and the United States of Amerika. Wageningen, Springer: 347-357.

Hočevar V., Juvančič, L. 2006. A concept of multifunctionality and its dissemination to some new undefined areas. In: Proceedings from the First International Conference on agriculture and Rural Development. Competitiveness, multifunctionality and sustainability: A new perspective for agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe.November 23-25, 2006, Topusko, Croatia. Journal of Central European Agriculture, 7 (3): 587-593.

Inclusive Development - IDDC Paper. 2008. International Disability and Development Consortium. http://www.make-development-inclusive.org/inclusivedevelopment.php?wid=1024&spk=en (15. 9. 2016).

Jahoda A., Markova I. 2004. Coping with social stigma: people with intellectual disabilities moving from institutions and family home. Journal of Intellectual Disability Research 48 (8): 719-729.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 62

Kovačič M. 2001. Podjetniške in sociološke značilnosti kmetij v Sloveniji. V: Erjavec E. (ur.), Juvačič L. (ur.) Učinki reforme slovenske kmetijske politike. 1.konferenca DAES. Ljubljana, DAES-Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 209-221.

OECD. 2001. Multifunctionality:Towarts and Analitycal Framework. Paris, OECD: 160 str.

OECD. 1995. Sustainable agriculture: concepts, issues and policies in OECD countries. Paris, OECD: 68 str.

Parra-Lopez. 2008. Integrating public demands into model-based design for multifunctional agriculture: An application to intensive Dutch dairy landscapes. Ecological Economics 67 (3): 538-551.

Politike na področju zelenih programov socialnega varstva. Od sektorskega k integriranemu pristopu k oblikovanju politik. Poročilo 2. nacionalne platforme. Poročilo 2. nacionalne delavnice v okviru "So Far" projekta: Socialne storitve na večnamenskih kmetijah. http://www.bf.uni-j.si/fileadmin/groups/2686/Rezultati_2_nacioanlne_platforme.pdf (1.9.2016)

Di Iacovo F. (ur.), Deirdre O'Connor D. (ur.) 2009. Supporting policies for Social Faming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas. Arsia: 224 str. http://sofar.unipi.it/index_file/book.htm (5.9.2016)

Vadnal K. 2001. Izzivi in problemi uveljavljanja zasnove večnamenskega kmetijstva v Sloveniji. V Erjavec E. (ur.), Juvančič L. (ur.). Učinki reforme slovenske kmetijske politike. Zbornik 1. konference DAES, 1. oktober. Ljubljana, DAES-Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 245-256.

Vadnal K. 2002. Terapevtsko kmetijstvo kot dopolnilna dejavnost na kmetiji - pogled staršev/skrbnikov oseb z motnjo v duševnem razvoju. V: Novi izzivi v poljedelstvu 2002. Zbornik simpozija. Slovensko agronomsko društvo, Ljubljana: 215-219.

Vadnal K. 2003, Konceptualizacija sistema socialnih storitev za osebe s posebnimi potrebam kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Kmetijstvo, 81(2): 205-220.

Vadnal K. 2003a. Povpraševanje po socialnih storitvah kot dopolnilni dejavnosti na kmetiji.V: Kavčič S. (ur.), Erjavec E. (ur.), Kuhar A. (ur.). Slovensko kmetijstvo in Evropska unija. 1. izd. Ljubljana, DAES-društvo agrarnih ekonomistov Slovenije: 245-256.

Vadnal K. 2004. Mnenja staršev oseb z motnjami v duševnem razvoju o možnosti vključitve kmetov v ponudbo socialnih storitev. Defektologica slovenica 2 (1): 19-37.

Vadnal K. 2005. Preiskovalna raziskava pripravljenosti kmetov za izvajanje socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Acta agriculturae 85 (2): 239-251.

Vadnal K. 2006. Farming for Health in Slovenia. In: Hassink J. (ed.), van Dijk M. (ed.). Farming for Health: Green-care Farming Acros Europe and the United States of Amerika. Wageningen, Springer: 249-269.

Vadnal K. 2007. » Da bi na kmetiji še naprej delal, pa kdo drug- pa ne na isti kmetiji«. Model participativnega odločanja na primeru razvoja zelenih programov socialnega varstva. V: Kavčič S. (ur.). »Slovensko kmetijstvo in podeželje v Evropi, ki se širi in spreminja«. 4. konferenca Društva agrarnih ekonomistov Slovenije (DAES), Moravske toplice, 8.-9. november 2007. Ljubljana, DAES: 195-208.

Vadnal K. 2008. Zeleni programi socialnega varstva kot sestavina politike enakih možnosti. Socialno delo 47 (3/6): 187-193.

Vadnal K. 2008a. Zeleni programi socialnega varstva v EU. Mednarodni pregled in primerjava z razmerami v Sloveniji. V: Miloševič G. (ur.) Inovativni koncepti zaposlovanja ranljivih družbenih skupin; mreža ekosocialnih kmetij (»bio net«). Murska Sobota, Mozaik- društvo za socialno vključenost: 11-17.

Vadnal K., Borštnik I., Bužan V., Ulaga J. 2004. Modeli in ocena izvedljivosti zaposlovanja in oskrbovanja oseb z motnjami v duševnem razvoju, kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah. Končno poročilo o delu na raziskovalnem projektu v obdobju april 2002- april 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 78 str.

Vadnal K., Fister I., Munih S., Ferluga T. 2004. Vključevanje varovancev VDC Koper v delo in življenje na kmetiji "Brdca". Odsev (Logatec) 2 (4): 44-47.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 63

Peter Svetina,
specialni pedagog

GRUNT, zavod za socialno podjetništvo na podeželju - inovativna oblika zaposlovanja na podeželju

Povzetek:
Zaposlovanje težje zaposljivih oseb na kmetijah je nenehna tema teoretičnih razprav v našem prostoru, v zadnjih letih pa se še intenzivira. Grunt, zavod za socialno podjetništvo, ponuja odgovore na te izzive. Zavedamo se, da se potrebe po zaposlovanju oseb z zmanjšano delovno zmožnostjo povečujejo, še posebej pa je ta problem pereč na podeželju. Pomanjkanje delovnih mest nas je vzpodbudilo, da svojo dejavnost razširimo na zaposlovanje težje zaposljivih oseb, invalidov iz našega okolja. Delovna mesta, ki jih ustvarjamo, so neposreden odgovor na potrebe, ki nastajajo na podeželju, saj je s pomanjkanjem delovnih mest veliko oseb iz ranljivih ciljnih skupin ostalo in ostaja brez zaposlitve tako na podeželju kot v bližnjih urbanih središčih. Struktura prebivalstva na podeželju je specifična in le z ustvarjanjem delovnih mest v takšni ali podobni dejavnosti, kot jo nudimo, je možnost za zagotavljanje trajnega in kakovostnega zaposlovanja.
Danes je na Gruntu zaposlenih osem sodelavcev, od tega pet invalidov na zaščitenih delovnih mestih.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 64

Predstavitev zavoda

Osemnajstega junija 2014 sta Matija Zadrgal in Peter Svetina na Kmetiji Zadrgal, v občini Komenda, ki ima kmetijsko gospodarstvo z dolgoletno tradicijo, ustanovila Zavod Grunt. Zavod je bil ustanovljen v želji po raziskovanju in eksperimentalnem razvijanju trajnih in kakovostnih delovnih mest, širitvi dejavnosti kmetije, ter delovanju po načelih socialnega podjetništva in zaposlovanju invalidnih oseb z zmanjšano delovno zmožnostjo.
Zavod Grunt je bil ustanovljen z namenom, da zagotovi nova delovna mesta težko zaposljivim invalidom s podeželja v lokalnem okolju, v katero se bodo, zaradi svojih delovnih zmožnosti, lahko dobro vključili, saj bo delo potekalo blizu doma na dobro uveljavljeni lokaciji in v sodelovanju s kmetijo Zadrgal.

Ustanovitelja

Matija Zadrgal je lastnik kmetije Zadrgal, ki letno proizvede več kot 500.000 litrov mleka. Kmetija ima v lasti 14,5 ha obdelovalne zemlje in 3 ha gozda. Obdelovalnih površin je skupaj 34 ha. Na teh površinah je posejanih 13 ha koruze, 1 ha krompirja, 3 ha lucerne, ostale njive pa so zasejane z deteljno travno mešanico. Ostalo so trajni travniki.
Kmetija je tržno usmerjena v proizvodnjo mleka in prodajo jedilnega krompirja na sami lokaciji. V hlevu je 115 glav govedi, pretežno lisaste pasme (cca 8% črno bele pasme). Trenutno je 65 krav, ostalo pa je plemenska živina za nadaljnjo proizvodnjo. V letu 2014 je bila letna mlečnost 7478 litrov. V kvotnem letu 2014 so v KZ Cerklje oddali 451 000 litrov mleka. Mlečnost v letu 2015 je bila 8771 litrov, kar pomeni 17,3 % več mleka na kravo.
Peter Svetina je specialni pedagog z dolgoletnimi izkušnjami s področja usposabljanja in zaposlovanja invalidnih oseb.
Zavod GRUNT je v skladu z Zakonom o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov 01. 06. 2015 pridobil status Zaposlitvenega centra.
Zaposlitveni center je pravna oseba posebnega pomena, ki zagotavlja zaščitena delovna mesta invalidom, ki dosegajo od 30 do 70% pričakovanih delovnih rezultatov in jim je o tem Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje izdal odločbo, da so zaposljivi na zaščitenih delovnih mestih. (Zakona o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov. 2. člen).
Osnovni namen Zavoda Grunt, zaposlitvenega centra (ZC), je zaposlovanje in usposabljanje invalidov, ki imajo pravico do zaposlitve na zaščitenih delovnih mestih. Pravna oblika organizacije je zavod, ki zaposlenim invalidom zagotavlja varno in ustrezno zaposlitev ter

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 65

deluje na podjetniških principih.
Družbeno gledano takšna podjetja znižujejo stroške »socialnih transferjev« v državah. Zato uživajo določene prednosti in pravice pri ureditvi stimuliranja podjetništva, ki jih običajna podjetja ne uživajo.

Pri ustanovitvi Zavoda Grunt smo upoštevali naslednje dejavnike:
- Kmetija Zadrgal ima dolgoletne izkušnje na področju pridelave varne hrane;
- soustanovitelj, Peter Svetina, je strokovnjak za usposabljanje in zaposlovanje invalidov- od VDC do zaposlitvenega centra. Ima izkušnje v Sloveniji in v Avstriji;
- strokovni svet, imenovan s strani ustanoviteljev, sestavljajo strokovnjaki, ki imajo dolgoletne izkušnje na področju dela in zaposlovanja invalidnih oseb, ekonomije, psihologije, psihiatrije, sociologije, izobraževanja, varne hrane in kmetijstva;
- na podeželju živi veliko oseb, ki bi imele pravico do zaščitne zaposlitve, vendar takšne dejavnosti, ki bi jim to omogočala, ni;
- na področju UE Kamnik in UE Domžale ne deluje še noben zaposlitveni center;
- na podlagi pregleda tržišča je bilo ugotovljeno, da obstajajo interes, potreba in možnosti za ustanovitev ZC.

Pri načrtovanju delovanja ZC so bili upoštevani naslednji dejavniki:
- zadovoljivo število upravičencev za napotitev v zaščitno zaposlitev;
- zadovoljive možnosti za izvajanje del in storitev, ki so jih upravičenci sposobni opravljati;
- zagotovitev dela, ki bo omogočalo pozitivno finančno delovanje ZC;
- zagotovljen strokovni kader.

Zaposlitveni center (ZC) se financira iz prihodkov, ustvarjenih na trgu na podlagi opravljenih storitev in prodanih izdelkov, iz sredstev Sklada RS za spodbujanje zaposlovanja invalidov ter z javnimi finančnimi sredstvi za plače strokovnih delavcev in sodelavcev. Poleg navedenih virov financiranja se bo ZC prijavljal na javne razpise s področja dejavnosti, financiran bo tudi z donacijami.
Ustanovitev zaposlitvenega centra je invalidnim osebam v tako imenovanem kamniško-domžalskem bazenu omogočila zaposlitev na zaščitenih delovnih mestih. Tako je dana možnost, da se invalidne osebe zaposlijo v delovnem okolju, ki je primerno njihovim sposobnostim. Torej, bila je uresničena temeljna človekova pravica do zaposlitve osebam, ki jim ta možnost do sedaj ni bila dana. Zavod uresničuje cilj socialno-ekonomske integracije invalidov na trg delovne sile.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 66

Ustanavljanje zaposlitvenih centrov na podeželju vidimo kot perspektivno panogo, saj je tako v interesu invalidov kot lokalnega okolja, da se problematika nezaposlenosti invalidov, pojav, ki je breme tako na individualnem nivoju kot širše, ublaži in ne nazadnje razreši. Vključevanje invalidov v javna dela deloma sicer blaži problem, z možnostjo zaposlitve v zaposlitvenem centru pa je invalidom ponujeno socialno in ekonomsko vključevanje v poklicno življenje ter ekonomska neodvisnost.
Kmetijsko pridelovalna in predelovalna proizvodnja je panoga, ki omogoča veliko priložnosti za dela, primerna težje zaposljivim invalidom, saj pod strokovnim vodstvom lahko opravljajo dela, ki so jih bili vajeni opravljati tudi doma.
Zavod je neprofiten, pri upravljanju pa neodvisen in samostojen. Zavod vse dohodke vrača v osnovno dejavnost in presežek prihodkov nad odhodki ne deli z ustanoviteljema. Tako je njegovo poslovno poslanstvo ponovno investiranje v dejavnost in izboljševanje pogojev dela ter povečevanje neodvisnosti oseb s posebnimi potrebami.
Zavod je ustanovljen za trajno opravljanje dejavnosti, ki povečuje dostopnost pridelkov in samooskrbno ponudbo tako, da zaposluje težje zaposljive osebe.

Najpomembnejši izdelki in storitve zavoda:

Svoj namen zavod dosega z izvajanjem naslednjih dejavnosti:

1. predelava in prodaja domačih proizvodov:
   - predelava pridelkov za samooskrbo prebivalstva,
   - predelava na kmetiji pridelanih pridelkov,
   - prodaja na kmetiji pridelanih pridelkov in ostalih proizvodov iz pridelave in predelave;

2. izvajanje programov aktivne politike zaposlovanja;

3. svetovanje, informiranje, izobraževanje in zaposlovanje invalidov in drugih ranljivih družbenih skupin:
   - svetovanje in motiviranje invalidov in drugih ranljivih družbenih skupin za aktivno vlogo pri delu na podeželju,
   - izobraževanje za delo na podeželju;

4. sodelovanje pri razvoju programov na področju zaposlovanja invalidov na podeželju;

5. ozaveščanje in informiranje javnosti o pomenu zaposlitvenih programov za invalide na podeželju.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 67

Storitve, ki jih opravljajo zaposleni v zavodu, so: plačljiva obdelava površin in posevkov na kmetiji ter sodelovanje z ostalimi proizvajalci v bližnji okolici. Sodelavce stalno in neposredno spremljajo in vodijo strokovni delavci in sodelavci, dela pa so prilagojena sposobnostim invalidov.

Prodaja izdelkov poteka v prostorih zavoda, na tržnicah in stojnicah, pridelke in polizdelke pa odkupujejo tudi lokalni prehrambni ponudniki. Kupcem so na voljo mleko in mlečni izdelki, vložena in predelana zelenjava in sadje, marmelade, džemi, testenine ter drugo. Pretežni del prihodkov ustvarja neposredna prodaja individualnim potrošnikom, stalnim odjemalcem, predvsem iz individualnih in stanovanjskih objektov. Zavod prodaja svoje izdelke in opravlja storitve s končnimi kupci.

V času, kar zavod posluje, se je pokazalo, da je povpraševanje po proizvodih večje, kot je ponudba.

Zavod je začel oblikovati lastno blagovno znamko za povečanje prepoznavnosti. Blagovna znamka je tista, ki bo v prihodnje omogočala standardizacijo ne samo pri komuniciranju s strankami, ampak predvsem tudi pri potrošnem materialu (embalaži).

Poslanstvo zavoda je ustvarjanje delovnih mest za težko zaposljive. Tako zagotavlja usposabljanje, izobraževanje in raziskovanje, katerega namen je tudi povečanje osveščenosti v okolju in iskanje novih alternativno inovativnih načinov vključevanja oseb z motnjami v duševnem razvoju v družbo. Enakopravnost, ponujanje priložnosti in omogočanje dostojnega polnovrednega življenja v okviru zmožnosti je cilj, ki ga bomo zasledovali in realizirali.

Poleg osnovne dejavnosti, usposabljanja in zaposlovanja invalidov na zaščitenih delovnih mestih, se v zavodu zavedamo širše družbene odgovornosti in posebnega pomena, ki ga imamo, saj nastopamo tudi kot aktivni soustvarjalci socialne politike v skupnosti.

Delujemo tudi na drugih področjih: organiziramo predavanja, pripravljamo strokovna mnenja in svetujemo na področju zaposlovanja invalidov in socialnega podjetništva. Ravno tu vidimo možnosti za širjenje dejavnosti, vidimo še velik potencial v učni bazi za vrsto poklicev, ki danes še nimajo ustreznih pogojev za usposabljanje strokovnjakov (izobraževanje, usposabljanje in zaposlovanje oseb z motnjami v duševnem razvoju).

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 68

Trženje proizvodov in pristojnosti zavoda

Polizdelki in izdelki, ki so pridelani in predelani v zavodu, so namenjeni neposredni prodaji, ki poteka v prostorih zavoda, na tržnicah in stojnicah. Pretežni del prihodkov ustvarja neposredna prodaja individualnim potrošnikom, ki so postali stalni odjemalci. Mreža potrošnikov se postopno širi.

V okviru dejavnosti zavoda vzpostavljamo tudi program usposabljanja za strokovnjake na različnih področjih z delavnicami in večdnevnimi tabori. Zaposleni na univerzah, v bolnišnicah, kliničnih centrih, zavodih in zdraviliščih bodo lahko v delovnem okolju spremljali delo zaposlenih invalidov in na podlagi teh podatkov opravljali raziskave ali pripravljali programe za terapevtske pristope.

Poleg osnovne dejavnosti, ki je namenjena usposabljanju in zaposlovanju invalidov na zaščitenih delovnih mestih, je zavod tudi aktiven soustvarjalec socialne politike v skupnosti. V ta namen se redno srečujemo z ljudmi, ki odločajo pri oblikovanju socialnega podjetništva v Sloveniji ter tujini. Pomembni so tudi intenzivni stiki s stanovskimi organizacijami, tako v kmetijstvu, pri zaposlovanju invalidov kot tudi v socialnem podjetništvu.

V sklopu kmetijsko-podjetniškega sejma v Komendi redno organiziramo strokovne konference in posvete na temo socialne ekonomije na podeželju.

Vizija/poslanstvo

Zavod Grunt je ustanovljen predvsem z namenom, da invalidom, ki so upravičeni do zaposlitve na zaščitenih delovnih mestih, omogoči zaposlitev v okolju, ki je prilagojeno njihovim delovnim sposobnostim in potrebam.

Opisano dejavnost prepoznavamo kot tisto, ki omogoča veliko priložnosti za dodatno vključevanje oseb, ki so v tem trenutku vključene v socialnovarstvene storitve varstva, vodenja in zaposlovanja pod posebnimi pogoji ter institucionalnega varstva v VDC. Prepričani smo, da je sistem, ki ga vzpostavljamo, naravnan tako, da omogoča postopno vključevanje v delo tudi odraslim osebam z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju. Naš cilj je preveriti možnosti trajne zaposlitve tudi tem osebam oz. omogočiti prehajanje iz sistema socialnega varstva v zaposlitev in v primeru nezmožnosti prehod nazaj v sistem socialnega varstva. Model sam po sebi omogoča večplastno delovanje zaposlenih in vključenih, prepričani pa smo, da je tudi redna zaposlitev oseb z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju v tem segmentu in dejavnosti mogoča. Dejstvo je, da je opisana populacija, ki živi na podeželju, neposredno vpeta v podobna dela doma, kar ji olajšuje,

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 69

da se enakopravno vključuje v delovne procese zavoda.
Zavedamo se, da je največja odgovornost strokovno načrtovanje in vodenje dela v zavodu. V skladu z usmeritvami in poslanstvom zavoda so in bodo v procese vključeni tudi zunanji strokovnjaki, ki bodo v pogodbenem odnosu z zavodom in bodo izvajali posamezne storitve s področja svetovanja in usposabljanja. V ta namen je bil imenovan strokovni svet, v katerega smo povabiti strokovnjake s Pedagoške fakultete – oddelek za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko, Biotehniškega centra Naklo, Ekonomske fakultete, z Medicinske fakultete specialistko psihiatrinjo, s Filozofske fakultete – oddelek za psihologijo, strokovnjakinjo s področja usposabljanja in zaposlovanja invalidov iz Green Bowl Univerze v Ohio (ZDA), ter vidnega strokovnjaka s področja varne hrane.
Za razvoj omenjene dejavnosti je pomembno sodelovanje z lokalno skupnostjo, predvsem občinami, lokalnimi pridelovalci in ostalimi deležniki v lokalnem okolju. Pomembna je tudi ponudba storitev in proizvodov, po katerih je povpraševanje in je njihova pridelava oziroma predelava primerna sposobnostim zaposlenih v zaposlitvenem centru.
Kmetijsko pridelovalna in predelovalna proizvodnja je panoga, ki omogoča veliko priložnosti za dela, ki jih zmorejo težje zaposljive osebe, saj pod strokovnim vodenjem lahko opravljajo dela, ki so jih vajene že od doma.
Zavod se ukvarja z usposabljanjem, zaposlovanjem oseb s posebnimi potrebami in ponudbo proizvodov in storitev domače proizvodnje.
Na geografskem področju, kjer deluje Grunt, ni primerljive dejavnosti, ki bi ustvarjala delovna mesta za zaposlovanje omenjene populacije. Takšna delovna mesta so neposreden odgovor na potrebe podeželja, saj je s pomanjkanjem delovnih mest tako na podeželju kot v bližnjih urbanih središčih veliko oseb iz ranljivih ciljnih skupin ostaja brez zaposlitve, kar je razlog za to, da se srečujemo s pritajeno obliko socialne izključenosti in revščine. Struktura prebivalstva na podeželju je specifična in le z ustvarjanjem delovnih mest lahko aktivno posežemo v ekonomsko in osebnostno neodvisnost najbolj ranljive skupine prebivalcev, njihovih primarnih družin in celotne lokalne skupnosti. Upoštevati moramo tudi, da kakovostna in trajna delovna mesta na podeželju niso zgolj v kmetijski dejavnosti, saj vsa populacija, ki živi na podeželju, ne izhaja s kmetij.
Zagotovitev kakovostnih in trajnih delovnih mest na podeželju je bistven in poglaviten cilj našega delovanja. Naše vodilo je prispevati k boljši družbi – k razvoju lokalne skupnosti, povečanju samooskrbe ter sorazmerno z razvojem podeželja ustvarjati nova delovna mesta. Menimo, da je oblika organiziranosti, ki jo nudimo, tista, ki bo brezposelnim osebam iz ranljive ciljne skupine (osebam z motnjo v duševnem razvoju) ponudila trajno zaposlitev, ki jim je blizu tako po dejavnosti kot lokacijsko.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 70

Javno objavljene raziskave kažejo, da se potrošniki vedno bolj zanimajo za domače izdelke in pridelke, ki so jim dostopni po sprejemljivih cenah. Pomemben segment neposrednih kupcev so mlade družine, ki so se v zadnjem obdobju preselile v Komendo in okolico in povprašujejo po tovrstnih proizvodih. Pravična trgovina od pridelovalca do končnega potrošnika nam zagotavlja uspešnost in prednost pri prodaji.
Analiza zadovoljstva med kupci je pokazala, da kupujejo storitve in izdelke pri nas zato, ker v lokalnem okolju ni podobne ponudbe, izogniti pa se želijo nakupovanju v velikih trgovskih centrih.
Prva povpraševanja so pokazala, da je izjemen interes za proizvode, ki jih ponuja Grunt, v javnih zavodih socialnega varstva (domovi starejših in varstveno delovni centri).
Tržne prednosti zavoda so v tem, da ima zaposlenih osem delavcev, kar omogoča redno in kakovostno predelavo v pričakovanih količinah. Druga pomembna prednost je, da ima zavod status zaposlitvenega centra in ima zato v skladu z Zakonom o javnem naročanju (JVN-1) konkurenčno prednost pred drugimi ponudniki- pridržano javno naročilo.
Zaposlovanje invalidov na zaščiten delovnih mestih in doseganje njihovih rezultatov dela je prednost pri zagotavljanju stabilnosti. Družbena odgovornost kupcev je dodana vrednost, ker potrošnikom poleg zavedanja o kakovosti domačih proizvodov veliko pomeni tudi družbeni vidik. Zaposlovanje najtežjih invalidov in na drugi strani kakovostni proizvodi – vse to je za nas velika priložnost, za potrošnike pa možnost za kakovosten in družbeno odgovoren nakup.

Ostali cilji:

- Ciljni trg, ki ga bomo dosegli s povečanjem proizvodnje, bodo postali socialno varstveni zavodi, šole, vrtci in drugi potrošniki, s tem pa bo dosežena tudi večja prepoznavnost delovanja Grunta, kar bo omogočalo še večjo varnost poslovanja zavoda.
- Z intenziviranjem raziskovanja in razvojem kompetenčnega centra za razvoj socialne ekonomije na podeželju so ciljni trgi tudi biotehniški centri, šole s prilagojenim programom, univerze, inštituti, strokovna združenja, zavod RS za zaposlovanje, Zavod za zdravstveno zavarovanje, bolnišnice in ostali.
- Posredovanje znanja in operativne aplikacije postopkov usposabljanja in zaposlovanja na področju oseb s posebnimi potrebami. (Univerze, medicina …)
- Oblikovanje socialne franšize kot koncept grozdenja družb z enakim delovanjem.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 71

Zaključek

Grunt, zavod za socialno podjetništvo na podeželju, je odgovor na potrebe po ustvarjanju kakovostnih in trajnih delovnih mest za invalide na podeželju. Skupni cilj ustanoviteljev, zaposlenih in zainteresirane javnosti je ustvariti okolje, kjer bo sistem zaposlovanja in usposabljanja oseb s posebnimi potrebami na podeželju deloval na podjetniških temeljih ter s tem omogočil finančno in strokovno neodvisno delovanje Grunta v povezovanju z vsemi aktivnimi deležniki.

Verjamemo, da smo na pravi poti in da je naše poslanstvo pravo.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 72

Vesna Vehovec in Alenka Žnidarič

DRUŠTVO VERJAMEM VATE IN NAŠA TRGOVIN'CA

Društvo Verjamem vate je bilo ustanovljeno januarja 2014 kot združenje staršev otrok s telesnimi in duševnimi motnjami v razvoju. Že od vsega začetka je naš osnovni namen vključevati otroke in mlade s posebnimi potrebami v aktivno življenje. V ta namen smo maja 2015 pridobili status socialnega podjetja in odprli prvo trgovino, ki smo jo poimenovali Naša trgovin'ca. Sedež društva in trgovina se nahajata v Domžalah.

Pri projektu sva se združili predvsem dve aktivni mamici, ki sva tudi ustanoviteljici društva Verjamem vate. Čutili sva se dovolj močni, da svoje izkušnje in znanje, ki sva ga pridobili v letih skrbi za svoja otroka, preneseva tudi na druge družine, ki so se znašle v podobno težki situaciji kot midve. Najino vodilo je bilo predvsem spoznanje, da je lahko tudi družina z otrokom s posebnimi potrebami srečna. To je namreč uspelo obema. Brezpogojno, popolno sprejemanje situacije in najinih otrok nama je razširilo zavedanje, da je drugačnost nekaj edinstvenega.

Tako vsakodnevno opogumljava svoje otroke, pa tudi vse mlade z razvojnimi motnjami, ki so del našega društva.

Naša trgovin'ca je trgovina s posebno noto. Z njo želimo povezati ljudi in jim dati občutek sprejetosti in pripadnosti. Je trgovina, v kateri nas obišče veliko pozitivnih ljudi, pa tudi ljudi, ki želijo nekaj spremeniti v svojem življenju. Dotaknemo se vsakogar, ki nas obišče. V njej namreč dejavno pomagajo mladi z razvojno motnjo. S trgovino jim poskušamo približati pogled na svet tudi z vidika dela in zaposlitve. So zelo pridni sodelavci, željni spoznati veliko novega. Trudimo se, da ohranjajo že obstoječa znanja, z delom v trgovini pa spoznavajo tudi nova, še neznana ali pa težko razumljiva področja. Prednost vidimo predvsem v podajanju snovi v praksi. Tako mladi s posebnimi potrebami dobijo možnost, da poleg dela, ki ga z veseljem in predanostjo opravljajo, nenehno razvijajo svojo osebnost, samopodobo, motivacijo ter delovne veščine.

Trenutno v Naši trgovin'ci enkrat do dvakrat tedensko pomaga šest mladih z razvojno motnjo. K nam prihajajo večinoma v popoldanskem času, povezali pa smo se tudi z OŠ Roje iz Domžal, ki je šola s prilagojenim programom, tako da nekaj njihovih učencev prihaja k nam na prakso.

Naš prodajni program v trgovini je oblikovan tako, da kanček prispevamo tudi k varovanju

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 73

okolja. Prodajamo oblačila, nakit, igrače, knjige ter keramične izdelke iz druge roke in reciklirana ter predelana oblačila. V okviru trgovine deluje tudi šiviljska popravljalnica. V ta namen želimo zaposliti čim več šivilj iz ranljivih skupin, morda tudi s statusom invalida. Stvari dobimo z darovi po načelu osebnega prevzema, kar nam omogoča, da se tudi osebno zahvalimo za podarjeno. Mladi z razvojno motnjo, ki nam pomagajo, pa na ta način dobijo možnost stika z zunanjim svetom. Želimo jih opolnomočiti predvsem na področju komunikacije s stranko, da vljudno pristopijo do nje in se zahvalijo za nakupljene ali podarjene stvari. Poleg tega pomagajo tudi v skladišču ter šivalnici. Pregledajo podarjena oblačila, ločijo oblačila za odrasle in otroke, sodelujejo pri čiščenju oblačil, neuporabna oblačila pripravijo za predelavo, z njih odrežejo vse gumbe, pregledajo uporabnost podarjenih igrač, igrače očistijo, sortirajo knjige itd. Zelo spretni so pri zlaganju prodajnih artiklov na police in so pri tem delu zelo natančni. Skrbijo tudi za čistočo v trgovini ter njeni okolici. Kadar je priložnost ob naši pomoči natisnejo tudi kakšen račun. Ves čas imajo ob sebi nekoga, ki jih usmerja ter med delom poučuje. Tako ob delu spoznavajo rokovanje z denarjem, pravila lepega vedenja ter se organizirajo v času in prostoru.

Delo v trgovini želimo razvijati z zaposlovanjem ranljivih oseb ter širjenjem prostovoljstva tako med mladimi kot med upokojenci. Prednost dajemo večgeneracijskemu povezovanju, dviganju dostojanstva vseh ljudi ter solidarnosti. Smo varna točka, saj se k nam lahko zatečejo vsi mladi, ki potrebujejo trenutno zaščito, pomoč ali zgolj nasvet v stiski. Blizu nam je filozofija programa MEPI- Mednarodno priznanje za mlade, ki spodbuja mlade k vsestranskemu razvoju v aktivne, odgovorne in zadovoljne ljudi, pripravljene na življenjske izzive. Z nacionalno koordinatorko za MEPI se trenutno dogovarjamo za sodelovanje, razvoj mentorstva v našem društvu ter vključevanje mladih s posebnimi potrebami v MEPI program.

Naš program zajema tudi slikarsko šolo ter delavnice quillinq tehnike za širšo populacijo mladih kot tudi starejših. Vsem otrokom in mladim s posebnimi potrebami omogočamo obiskovanje slikarske šole ter tematske delavnice socialnega vključevanja in krepitve samopodobe ter samostojnosti. Izven delovnega časa v trgovini organiziramo za naše mlade, ki pomagajo v trgovini, tudi učne delavnice v zvezi s pravili lepega vedenja ter komunikacije s strankami na delovnem mestu.

Prihodek od prodaje blaga in storitev v Naši trgovin'ci je namenjen delovanju in razvoju društva.

Naša vizija je namreč širša: povezati socialno podjetništvo z dnevnim centrom za mlade z zmerno motnjo v duševnem razvoju v za to namenjenih prostorih, ki se nahajajo le 50 m stran od Naše trgovin'ce. Dnevni center bi zagotavljal storitev vodenja, varstva in za-

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 74

poslitve pod posebnimi pogoji. Naša želja je, da bi se vključili v nacionalni sistem socialnega varstva, ki do leta 2020 predvideva podeljevanje koncesij za opravljanje dejavnosti vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji. Trenutno smo v fazi razvoja lokalnega dnevnega centra. Pri tem pa nam brezpogojno pomaga tudi Medobčinsko društvo Sožitje Mengeš, za kar smo jim neizmerno hvaležni.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 75

Cora Halder

POLOŽAJ LJUDI Z DOWNOVIM SINDROMOM PRI DELU IN ZAPOSLITVI V NEMČIJI

1. Delavnica[1] za ljudi s posebnimi potrebami

Večina ljudi z downovim sindromom (DS) – približno 90 % – dela v delavnicah za ljudi s posebnimi potrebami (PP).

Ker so te delavnice v Nemčiji poglavitni delodajalec za ljudi s posebnimi potrebami (PP) in so hkrati delavnice tudi zelo priljubljene, bom na kratko predstavila njihov koncept, in sicer številčnost delavnic, njihovo strukturo in naloge. Opozorila bom na razmejitev med delavnicami in dnevnimi podpornimi centri (Tagesförderstätten), ki jih obiskujejo zlasti ljudje s težjimi oblikami prizadetosti.

Predstavitev se nanaša na naslednja vprašanja: kdo prihaja v delavnice; kakšen je položaj zaposlenih ljudi s PP ; koliko zaslužijo; njihovo zavarovanje; kaj delavnica ponuja v zvezi z nadaljnjimi možnostmi usposabljanja in drugo.

Dotaknila se bom tudi prednosti in slabih strani delavnice, kritik, ki jih naslavljajo tej obliki dela in so v času inkluzije vedno glasnejše.

2. Nova alternativa za delo v delavnici: delovna mesta zunaj delavnic

V zadnjih letih se delavnice trudijo, da bi izpolnile zahteve po rehabilitaciji ljudi, ki v njih delajo, in sicer tako, da jim nudijo podporo in izobraževanje, potrebno za zaposlovanje na delovnem mestu na splošnem trgu dela. Temu namenu služijo t. i. delovna mesta zunaj delavnice, ki so jih razvili na novo. »Zunanje delovno mesto« pomeni, da dela človek s PP v zasebnem podjetju na splošnem trgu dela, ohranja pa status osebe, zaposlene v delavnici.

Predavanje osvetljuje bistvo tega statusa, njegove pozitivne in negativne strani ter nove oblike dela. Navajam tudi konkretne primere takih zaposlitev.

---

[1]Delavnica (Werkstätte) ima v Nemčiji podoben položaj in vsebino kot VDC v Sloveniji. V besedilu bo uporabljen izraz »delavnica«.

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 76

3. Delovno mesto na trgu dela – pot iz šole v poklicno življenje

Večina dijakov integrativnih šol želi ostati v inkluzivnem okolju in si želi delovnega mesta na trgu dela. Dijaki lahko začnejo z delovno prakso že med šolanjem, pri čemer lahko uporabijo podporo posebne integracijske službe.

Naloga te službe (imenujemo jih tudi spremljevalec pri delu – jobcoach service) je, da poveže ljudi s PP in tista podjetja/zaposlovalce, ki iščejo ustrezne delojemalce. Pri tem se služba trudi, da ustvari položaj, ko ima vsaka od udeleženih strani korist (ti. win-win položaj). Služba išče delodajalce, ki bi zaposlili ljudi s PP in jih tudi pripravili na takšno zaposlitev. Delodajalce spoznavajo po potrebah in sposobnostih delojemalcev; spremljajo delojemalce – ljudi s PP na prakso; strukturirajo delovne procese; delojemalce poučujejo o njihovih nalogah; razvijajo oblike pomoči; senzibilizirajo delovne kolege; poskušajo razreševati tekoče probleme in skrbijo, da delojemalci prejmejo finančna podporna sredstva.

Različni modeli in ukrepi, ki jih podpira Agencija za delo[2] , omogočajo mladim ljudem z DS, da v obdobju dveh do treh let opravijo prakso, na podlagi katere lahko kasneje najdejo ustrezno delovno mesto. Na tej poti pa je treba spraviti s poti prenekateri kamen spotike. V predavanju bo predstavljeno nekaj primerov, ki kažejo, kako poteka pot iz šole v poklicno življenje.

4. Moje delo in jaz – tako lahko delo uspe!

V praksi se je pokazalo, da lahko mladi polnoletniki s PP, tudi z DS, ki imajo redno delovno mesto in pogodbo o delu, kakršno imajo ljudje brez PP, dobro opravljajo svoje poklicne naloge. Delajo skrbno, so zelo motivirani in so le redko odsotni zaradi bolezni. Problemi pa včasih nastajajo zaradi oblik vedenja, ki so značilne za ljudi z DS in zaradi togosti oseb z DS. Problem je npr. obvladovanje čustvenih situacij, ritem dela in podobno. Zaposleni z DS lahko zaide v težave, lahko celo izgubi delo, čeprav so njegovi dosežki na delu dobri.

Nemški Down Syndrom InfoCenter je zato, da bi preprečil take primere, izdal knjižico z nasveti delodajalcu. Knjižica obsega izčrpne informacije o ljudeh z DS in navaja načine, kako naj se z njimi postopa. Težave namreč pogosto izvirajo iz nesporazumov in nerazumevanja položaja.

[2] *Agencija za delo (Agentur für Arbeit) ima podoben položaj in vlogo kot Zavod za zaposlovanje*

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 77

Za mlade praktikante in delojemalce z DS pa je Info Center izdal knjižico »Moje delo in jaz«. Poleg knjižice je na voljo tudi CD z enako vsebino. Knjižica obsega razlage težavnih situacij na delovnem mestu in posreduje navodila, kako je mogoče take težave razrešiti. Na predavanju bodo ta gradiva predstavljena; prav tako določeni dela filma.

Prevedla. Alenka Šelih

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 78

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 79

Zapiski

8.posvet down sindrom - 2016 PREGLED_Layout 1 5.11.2016 14:24 Page 80

Zapiski